

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО ПЕДАГОГИКА**

АСМА АХМЕД АБДУЛЛА КАШНУН

**РАЗВИТИЕ НА ДЕВИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ
В ЙЕМЕН СЛЕД ОБЕДИНЕНИЕТО (1990)**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователната и научна
степен „доктор“ по професионално направление 1.2. Педагогика

Научен ръководител:
проф. д. н. Йордан Колев

Официални рецензенти:

Проф. д. н. Клавдия Сапундшиева

Проф. д-р Невена Филипова

Благоевград

2016

*Ако искаме да планираме за една година, сеем ориз;
Ако искаме да планираме за двадесет години – садим дървета;
Ако искаме да планираме за сто години – учим хората!*
Арабска поговорка

Дисертационният труд „РАЗВИТИЕ НА ДЕВИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ В ЙЕМЕН СЛЕД ОБЕДИНЕНИЕТО (1990)“ е обсъден на заседание на катедра „Предучилищна и начална училищна педагогика“ при Факултет по педагогика към Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, протокол № 12/ 31.08.2016 г. и е успешно апробиран на вътрешна защита с решение за откриване на процедура за публична защита.

Дисертационният труд е в обем 292 страници, от които 286 са текст и 7 са приложения. Основният текст е илюстриран с 28 таблици. Библиографията включва 140 заглавия, от които 35 са на кирилица, 16 на латински и 83 на арабски език. Включени са 2 интернет източника. Приложенията са общо 12 броя снимки.

Трудът е структуриран в постановка на изследването, четири глави, заключение, библиография и приложения.

Защитата ще се състои на 20.10. 2016 г. от 11.00 часа в заседателна зала № 412, УК – 1 на Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград.

Материалите по защитата са на разположение в Югозападен университет „Неофит Рилски“, етаж I, кабинет № 106. – Благоевград, Ректорат

СЪДЪРЖАНИЕ

ПОСТАНОВКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО / 4

I. ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА НА ЙЕМЕН СЛЕД 1990 г./ 11

1. Сравнителен анализ на образователното развитие в Северен Йемен и Южен Йемен / 11
2. Иновации в просветната политика на обединен Йемен / 14
3. Възможности и перспективи за усъвършенствания в образователната система на Йемен / 21

II. ТЕНДЕНЦИИ ПРИ РАЗВИТИЕТО НА ДЕВИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ В ЙЕМЕН / 23

1. Предисторията – борба с неграмотността / 23
2. Специфика на девическото образование в Йемен / 27
3. Учебно-технически средства за девическите училища / 29

III. ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИ АКЦЕНТИ НА СИСТЕМАТА НА БЪЛГАРСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ / 33

1. Първоначалното развитие и усъвършенстването на девическите училища в България / 33
2. Системата за народно образование в социалистическа България / 36
3. Структурни елементи на образователната система в България след 1989 г. / 37

ЗАКЛЮЧЕНИЕ / 42

СПРАВКА ЗА ОСНОВНИТЕ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД СПОРЕД АВТОРА / 51

ПУБЛИКАЦИИ НА АВТОРА ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД / 52

ПОСТАНОВКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Трудната история на моята Родина Йемен продължава с ново начало през 1990 г., когато е осъществено Обединението на Северен Йемен и Южен Йемен. Предизвикателствата на това Ново време за нашия народ налагат активно търсене на модерни социално-политически решения, особено разгръщането на светски условия за девическото образование – закономерно и у нас в Йемен жените ще трябва заедно да поемат и социални отговорности с професионални ангажименти. В този контекст и за историята на йеменското образование днес особено интересен проблем е процесът на усвояването на общочовешкия идеал за демокрация от управляващите субекти и от йеменския народ, а в частност – и от просветната политика на националните правителства в отношението им към жената-майка и жената-гражданин.

Историята на Йемен и на неговия народ е възпявана от поети и писатели, изобразявана е със средствата на всички изкуства, а множество изследователи анализират страданията, геройствата и постиженията в различните области на икономиката, стопанския живот, социума и образованието. Специално за историята на йеменското образование забележителни автори са Абдулаал Мохаммед, Исмаел Али Алакуа, Абдулла Алхубиши, Абдулла Албарадони, Амин Алраихани, Зейд Бен Али Анан, Фарук Осман Абадда, Сайид Мостафа Салеем, Ахмед Габер Афиф. В такъв дух са и проучванията за генезиса, развитието и съвременното състояние на девическото образование в Йемен – и разединен, и обединен, разработени най-вече от арабските учени Асма Ахмед, Абдууасее Алуаси, Карама Сюйман Бамумен, Бадр Алагбари, Ахмед Али Алхаг, Уахиба Фарее, Заед Мохамед Габер, Абдулла Хаза Алхатиб, Фарук Ахмед Хаидар, Мохаммед Яхя Алхадад и Али Худ Баабад.

Следва да се отбележи, че съществуват еднакви елементи в историческите процеси на Йемен и България, което е разумно основание за едно сравнително проучване върху развитието на техните образователни системи, а по-специално – девическото им образование. Мотивите за такива историко-педагогически паралели са – от една страна, в опита на националното българско училище, а от друга – в днешните жизнено важни потребности на йеменската образователна система относно модернизирание най-вече на девическите училища и повишаването на социалния статус на жените в Йемен. В България също има интерес към историята и съвременния живот на Йемен, има и автори, макар и малко на брой, които проучват опита и постиженията на Йемен.

ОБЕКТ на нашето историко-педагогическо изследване е *образователната действителност на Йемен с нейните закони, правилници, наредби, учебни планове и учебни програми*. Тъй като те са социален факт, а в частност – и научно-

държавно явление, в тях са отразени присъщи за съвременността и общественото развитие на Йемен закони и закономерности, морални ценности, духовни постижения и материално благополучие.

Закономерно образователният фактор има решаващо значение в модерната държава както за икономическото благосъстояние на обществото, така и за политическата му уредба, и за народната нравственост, и за народното здраве, и за националната литература. Затова всяко ново училище, наложено от нуждите, всяка нова модерна училищна сграда, всяка образована жена е и една нова спечелена позиция в международните социално-правни отношения. Същевременно трябва да се отбележи, че самите цели на народното образование (поне в теоретичен аспект) не са в *непосредствени* материални печалби (в близка или далечна перспектива във формата на държавна трапеза, като по-лесно да стане държавен чиновник), а за да му даде въобще средство да изпълни своето човешко назначение и да устои в борбата за съществуване, в каквата форма и да му се представи тя (по Ив. Д. Шишманов, 1904: 9).

Предметът на изследването логически трябва да отразява по същество както изучаваната научна същност на обекта, исторически ценното и социално актуалното в него, така и посветените на тяхното усъвършенстване трудове за модернизиране на йеменското училище, за съвкупността от общото и различното в тях, за съхранените ценности на съвременния етап на йеменското общество и йеменската обединена държава. Съответно на тези основания тук **ПРЕДМЕТ** на изследването е *развитието на девическото образование в историческия процес на Йемен след Обединението през 1990 г.* Изборът на такъв предмет е оправдан и от научна гледна точка, и от социално-политическите потребности на моята страна.

ЦЕЛ на това историко-педагогическо проучване е *актуализирането на историческия опит на йеменския народ за образованието на своите момичета с възможности за заимствания от постиженията на българското образование.*

По принцип заимстването на добър чуждестранен опит следва да е едно от ключовите решения на йеменското училище, а за да не се допускат увлечения в тази насока е необходимо познаването и позоваването на собствената ни история с традициите, обичаите и постиженията на хората от Южен и Северен Йемен. Следва да се отбележи, че държавата България – и в своята история, и на съвременния етап – открива широки хоризонти както пред образованието на своите момичета, така и за тяхното личностно усъвършенстване и професионално-обществено развитие. Българските жени са активен социален фактор в своите семейства, в производството и науката, в управленските сфери, в изкуствата и културния живот.

Съобразно така избраните предмет и цел на изследването е възможно формулирането на следните **ЗАДАЧИ**:

1. Да се проучи историята на йеменското учебно дело, като се направи *и* сравнителен педагогически анализ на постиженията в училищата на Северен Йемен и Южен Йемен.

2. Да се анализира структурата на образователната система на Йемен в историческия процес, като се открие мястото и усъвършенстването на девическото образование в нея.

3. Да се състави социален „портрет” на жената в обединен Йемен, като се синтезира педагогическа характеристика на нейното образование.

4. Да се изследва йеменското законодателство и учебните планове за развитието на девическото образование в обединената държава след 1990 г., като се потърсят нови възможности за неговото светско и научно осъвременяване.

5. Да се разработят възможности за социално-педагогически подобрения на девическото образование в Йемен, като идеен ориентир да са постиженията на модерното образование и най-вече на българското училище в тази насока.

В духа и своеобразието на йеменското образование и съответно на научната определеност на конкретното историко-педагогическо изследване *допускаме* като възможност за модернизирването на днешното йеменско образование на жените да се експериментират и някои от иновациите на модерното образование, най-вече българското девическо образование. Затова научна **ТЕЗА** на настоящото историко-педагогическо изследване е, че *на основата на общочовешките ценности и съобразно правата на всеки човешки индивид е възможно елементи на българското образование да се експериментират и в системата за девическо образование на Йемен.*

В генезиса на Просвещението Ян Коменски сътворява своя велик проект за мир, сътрудничество и разбирателство между хората и държавите, за да се търси всеобщата хармония в живота на белия свят: нали всички човеци са деца на един баща – Бог. Джон Лок дефинира съдържанието на демокрацията: властта да е на народа и всеки човек да има възможности да упражнява своите свещени права на свобода и на собственост – така още през XVII в. човекът постига новото си социално качество: гражданин на държавата, който умее да хармонизира своите лични интереси с обществените цели и задължения. Жан-Жак Русо възпява човека на свободния труд като пазител на морала и препоръчва за идеал вътрешната хармония, хармонията на човека със самия себе си: „О, човече? Ограничи съществуването си вътре в себе си и ти няма вече да си нещастен. Щастлив е онзи, който сам стига на себе си”. Имануел Кант се вдъхновява от идеята за вечния мир и търси нейните основания в „задължението ми да обичам ближния си и на съзнанието ми, че съм гражданин на света”. Той очаква всеобщата социална

хармония в резултат от интересите на всеки човек към самия себе си, към другите, с които сме израснали и от това, което е най-добро за света. В началото на XX в. Георг Кершеншайнер свързва функционирането на демокрацията с разумен списък на гражданските задължения и права и с произтичащите от тях обществени добродетели. В такъв дух той определя целта на демокрацията – да съдейства за нравственото извисяване на общността посредством дейността на личността. Според него непрекъснатият мир може да бъде постигнат, едва когато на земята остане един-единствен човек, но тъй като това практически е невъзможно, препоръчва гражданско образование, чиято цел „е само да очовечи конфликтите и да направи помиренията доброволни”. През втората половина на XX в. отново се издига идеята за световен мир като крайна цел на демокрацията – Карл Ясперс, Жак Делор и др.

В началото на XXI век общоприетият социален идеал на човечеството е демокрацията. Демокрация означава свобода – дейността на човечеството да се изпълнява чрез свободна и взаимна хармонизация между различните индивиди. Тази висша социална цел съответно предполага адекватно образование на човек, достоен за демокрацията – човекът, който може да я приеме като своя идея, способен е да я постигне в мирно сътрудничество с другите и има разума да живее щастливо в нейната среда. Закономерно и пред йеменския народ се простират такива перспективи, а негов пътеводител безспорно ще бъде образованието, включително и най-вече – образованието на йеменската жена-майка. В този контекст не е случайно твърдението на българския професор д-р Иван Д. Шишманов, че от образованието на жените зависи *щастieto* на света.

Методологичните *принципи, подходи и методи* на изследването са характерните за научната работа в съвременния свят. Затова основните принципи, с които всяко историко-педагогическо изследване трябва да се съобразява, са водещи и при настоящото изследване относно развитието на девическото образование в Йемен – *исторически континуум на промените в образователната действителност; приемственост в развитието на социокултурата; конкретно-научен обективизъм в оценките за изследваните социално-педагогически явления; социокултурологичен анализ на явленията в историческия процес и др.*

Възможно е за методологична основа на настоящото историко-педагогическо изследване да бъде избран *системният подход*, тъй като неговите средства позволяват да се разкрива в динамика всеобщата връзка на развитието в обществото, а в частност – и на образователните явления и процеси, каквото в конкретния случай е девическото образование в Йемен. Системното изследване на свръхсложната социална система от социално-образователните взаимодействия има предимствата да открива и оценява техните положителни постижения и

благоприятни заимствания на чужд опит – елементно, функционално и организационно.

Аналитичният подход към педагогическото наследство и тенденциите на съвременното образование осигурява по-задълбочено тълкуване на изследваните явления и изясняване същността, значението и реалните постижения в съответната социално-педагогическа сфера на изследваните държави – в това изследване е Йемен. Следва още да се отбележи, че по принцип съпоставянето като метод (и хоризонтално, и вертикално) предполага и научен анализ на фактите за историята, за състоянието и перспективите при развитието на изследваното социокултурно или социално-образователно явление – за настоящия труд това е девическото образование на Йемен.

Хронологичният подход също има (донякъде) методологично значение за настоящото изследване, тъй като осигурява поглед върху последователността, приемствеността и заимстванията в процесите на развитие и съвременно състояние на изследваните социално-образователни явления по света или в определена държава. При този подход от особено значение е личността на учения, тъй като от неговото съвместно и отговорно гледище в голяма степен се предопределя и оценката му за наблюдаваните събития и процеси, съответните изводи и препоръки. За да се изясни, анализира и оцени от неутрални позиции структурата и на отминалата, и на съществуващата реалност по девическото образование в Йемен, както и коментирането на техните злосторителни потребности и перспективни възможности, нашето проучване се съобразява с битието като обективност.

Съответно на целта и задачите на изследването в настоящото изследване са използвани следните методи на научно изследване:

А) За научна систематизация и обобщение на фактите и явленията, свързани с историята и развитието на девическото образование в Йемен:

- теоретичен анализ на нормативни документи, научни публикации и статистически данни за девическото образование на девойките и жените в Йемен;
- формално-логически и дедуктивен метод.

Б) За анализ на документите и фактите от различните обществено-икономически епохи във връзка с разкриване тенденциите в развитието на девическото образование на Йемен:

- историко-хронологичен метод;
- сравнителен анализ на състоянието на обучението и подготовката на жените за социален живот;
- обобщаване на проекции на българския опит в девическото образование.

Основни *източници* на изследването са документи на Йемен и на България – закони, наредби, правилници, учебни планове, учебни програми и др. По-важни

за целите на настоящото изследване са съответните просветни закони на Йемен и българските Закон за висшето образование; Закон за народната просвета и др. Наредба за държавните изисквания за приемане на студенти във висшите училища на Република България (ДВ, бр. 47 от 07.06.2005 г.); Правилник за приемане на студенти в ЮЗУ „Неофит Рилски“.

В същността си настоящото научно изследване за развитието на девическото образование в Йемен е *историко-педагогическо*, организирано съобразно конкретните изисквания за провеждане на подобен тип изследвания. Проучването е проведено през периода 2013-2015 г. в рамките на няколко етапа по отношение своя организационен план, а именно:

Първи етап (2013):

Теоретико-концептуален етап – разглеждан като *подготвителен* – свързан е с проучване на литературни източници по проблема за развитието на йеменското девическо образование след 1990 г. с цел определяне на основните параметри на изследването и изграждане на авторската концепция.

Втори етап (2014-2015):

Основен (*същински*) етап – осъществено е уточняване на дизайна и провеждане на проучвателната дейност. Основният изследователски етап включва:

- събиране и обработване на статистически данни, закони и наредби, учебни планове и учебни програми относно генезиса, развитието и състоянието на девическото образование в Йемен;

- теренно проучване на място, т. нар. „педагогическо пътешествие” до държавата Йемен;

- сравнително анализиране на възможностите за издигане на девическото образование и социалния имидж на жените в Йемен.

Трети етап (2015):

Заклучително-резултативен етап, свързан с обработка и интерпретация на получените резултати от това историко-педагогическо изследване и извеждане на конкретни предложения за оптимизиране на обучението и възпитанието на жените в Йемен съобразно предизвикателствата на Третото хилядолетие и Хартата за правата на човека.

Дисертационният труд е структуриран в постановка, четири глави, заключение, библиография и приложения.

В постановката се представя актуалността на избраната темата за развитието на девическото образование в Йемен след 1990 г., концептуално-методологичната рамка на изследването с неговите основни елементи (обект, предмет, цел, задачи) и съответните методически компоненти (принципи и методи, организация, етапи, документална база).

Основното съдържание е структурирано в четири глави, обособени целенасочено и тематично, както следва:

Първата глава е посветена на сравнителната история на образователното дело в Северен Йемен и Южен Йемен (до 1990 г.).

Втората глава съдържа резултатите от проучването върху елементите, структурата и организацията на образователната система на Йемен след 1990 г. – политически акценти с международна подкрепа, модернизация и обективни постижения в обхвата на учениците и качеството на тяхното научно обучение.

Третата глава разкрива авторските разбирания относно генезиса, развитието и проблемите на днешното девическото образование в Йемен, нюансирани от идеи за неговото светско актуализиране и гражданско-професионално ориентиране.

Четвъртата глава е за развитието и състоянието на българското образование от епохата на Просвещението, при индустриализацията, през социализма и в днешните условия на демократизация на обществото и държавата – в търсене на исторически паралели и сходства в трудните съдби на двата различни народа – йеменският и българският.

Заклучението извежда обобщенията, изводите и препоръките, направени от авторката в резултат на осъщественото историко-педагогическо изследване в областта на девическото образование в Йемен с резултатите от съпоставянето му с българското училище. Сравнителният подход предлага резултати, които по-специално се отнасят за възможности относно актуализиране на образованието на йеменската жена чрез съвременните възможности на модерното европейско (и българското) училище днес.

I. ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА НА ЙЕМЕН СЛЕД 1990 г.

1. Сравнителен анализ на образователното развитие в Северен Йемен и Южен Йемен

Основните статистически данни, свързани с образователните системи в Северен и Южен Йемен и тяхното развитие до 1990 година са съхранени в националните архиви и позволяват нашето изследване да се документира. Проучването може да прегледа и коментира данните за количественото развитие на образователната система, като следва да конкретизираме именно информацията за образованието и особено за статуса на жените и тяхното образование в Йемен в историческия процес.

Образованието в Йемен започва своето по-бързо развитие по-специално през 1948 г. и продължава динамично възхода си, като успява да достигне равнище, отвъд скромните представи за онова време – достигнат е сравнително голям брой ученици не само в началното ниво специфично, а и на нивото на училището като цяло. Системата е с всички училищни звена и степени – като се започва от детската градина и се завършва до висше образование и университет, както и докторантурата в тях. Логично е да се започне от етапа на предварителната революция – до момента с много скромна информация за този исторически период.

Закономерно е да се отбележи, че от съществено значение е периодът между 1918 – 1970 година, който е разделен вътре в себе си на две същностни части:

- първата се характеризира с *авторитарен режим*, лишени от колеж са жените в образователната система в северната част на Йемен, а окупационните сили не предприемат добри мерки за развитието на жената в образованието, така на равнището на заявените политики, които все още съществуват и до днес;

- втората – с *национална система за образование*, която се появява след йеменската революция от 26 септември 1962 година.

По време на йеменската революция както в северните, така и в южните райони, жените започват да предприемат по-уверени стъпки в посоката на социално приобщаване и публично изявяване, за събиране и проучване на опита на другите народи, като в началото на шейсетте години на миналия век жените се записват в различни области за работа и производство – наистина, макар и със скромно присъствие в продължение на около една година, с изключение в областта на образованието и здравеопазването.

Северен Йемен от 26 септември 1962 г. и последвалата на юг нестабилност и граждански войни не позволяват да се регулират публичната администрация и легализацията на пътя на социални услуги, включително за образование. Затруднява се и оцеляването на йеменските региони, изолирани от тези услуги, в резултат на войни, което предполага и спиране на по-нататъшното развитие и упадък на северните и южните области на Йемен.

Все пак в Северен Йемен е постигнат количествен растеж в основното образование на страната. В периода преди повторното обединение на Йемен започва да расте бързо обхватът на децата за обучение, което е и с опит от историята при обучението на йеменските момчета и момичета. Особено записаните момчетата са се умножили експоненциално в двадесет и четири години и трябва да се отбележи, че ръстът е най-висок в последващия период от девет години 1981-1990 г. От страна на учениците броят се увеличава от нула на 120%, през двадесет и четири годишния период. Може би най-известните етапи на тази бърза растежна фаза, която започва през 1981 г. са прогимназиалното образование, където броят на учениците нарасна прогресиращо: от 1962-1970 г. и се увеличава още в периода 1970-1986 г., и по-специално през 1981 г., когато броят на учениците най-много нараства. Заслужава да се отбележи, че образованието на момчетата в подготвителен етап съществува през 1964 г., когато има само три ученички и за съжаление, броят на ученичките в началото много бавно нарасна до 1975 – 1976 г., а през 1986 – 1987 г. броят достига 14 676 според информацията, получена от Централен район, въпреки че тези момичета по данни са 284 000, които трябва да влязат в образователната система. Сравнението показва, че броят на момчетата представлява много малък брой от общия брой за всички в училищна възраст момчетата в прогимназията. Цифрите и статистическите данни доказват, че средното образование се разпространява бързо след революцията – броят на учениците от 84 ученици в учебната година 1962 – 1963 г. нараства до 9128 през 1979 – 1980 учебна година, а през 1981 г. започва броят да се разраства бързо, като достига 73 335 ученици в 1986 – 1987 г. А броят за ученичките нараства постепенно от 1970 – 1971 г. до 1980 – 1981 г. През 1981 – 1982 г. този брой нараства значително, когато достига до 4 228 ученика през 1986 – 1987 г., докато са само 25 ученички през 1970 – 1971 г. Въпреки малкия брой, има значителна промяна в образованието на момчетата в средното образование (начално образование – 1 – 6 клас; средно образование 7 – 9 клас; гимназия 10 – 12 клас, това е разделение на етапите в старата образователна система, а по новата: начално образование от 1 – 9 клас; гимназия от 10 – 12 клас, но в Южен Йемен по времето на социализма етапите от началното и средното образование се обединяват в един общ етап от 1 – 8 клас, наречен обединено училище. Техническото и професионалното образование за момичета все още го

отхвърлят с изключение на бизнес образование, което е ограничено до три училища, които се намират в гимназията само в по един клас: това професионално направление се изучава само една година, а не както е в гимназията обучение за три години. Тези училища са гимназията „Ашаб“ в град Таиз, гимназията „Насър“ в града Санаа и „Алсуара“ в град Ходейда. През учебната 1970 – 1971 година в университета наличието и присъствието на момичета студентки е в скромни и ограничени количества, не надвишава 10 в „Колеж за изкуства и науки“ и отсъства изцяло в „Колеж на законите и шериатът“ (шериатът са правила и задължения според Исляма) – и това е в Северен Йемен.

В южната част на страната началното образование през 1970 – 1971 година по време на експанзията точката на растеж в броя на учениците е значително забележима, до 42 % през 1968 – 1969 година нараства до 67 % през 1971 – 1972 година, като тук можем да отбележим, че общият брой на момчетата и момичетата ученици достига до 145 589.

Броят на учениците е 30 001 във всички провинции и продължава бързият растеж в броят на момичетата през учебната 1974 – 1975 г., като достига до 59 611. Броят на училищата за средното образование във всички градове се увеличава от 50 училища през учебната 1968 – 1969 г., от които 10 училища са за момичета, а през учебната 1971 – 1972 г., броят на училищата достига 66, като 13 от тях са за момичета. В контекста на планирането на тригодишния план от 1971 – 1973 година, разширяване на образованието и за първи път са открити средни училища за момичета в квартал „Алхаута“ в град Лахадж и в кварталите „Джиар“ и „Лаудър“ в град Абиен, както и в кварталите „Шехр“, „Сейун“, „Гаилбауазир“ и „Тарим“ в град Хадрамот. През учебната 1975 – 1976 година се правят опити, като се обединяват началния и средния етап на образователната система, които стават 8 години на обучение вместо 9, тъй като от средния етап се включват само две години, а третата година от средния етап се включва в гимназиалния етап на обучение и така гимназиалното обучение става 4 години вместо 3. Висше образование – през 1970 г. се основават университети в град Санаа и Аден с ограничен брой студентки, но през учебната 1977 – 1978 година броят на завършилите студентки е 2134 от общия брой на студентите, който е 1 665 220.

По време на двете революции в Северен Йемен (1962 г.) и Южен Йемен (1963 г.) жената се появява и започва да заема важно място в образователната система, като придобива права равни с мъжете по отношение на правото ѝ на образование, въпреки че Ислямът още от своето зараждане преди революциите дава равни права на жените с мъжете (особено правото им на образование), останалите традиции и самото робство налагат това изоставане на жената и нейното участие в образованието. С появата на университетите през 1970 г. и революциите в Северен и Южен Йемен се достига до значителна стабилност в

образователната система и количествен растеж на учащите, в частност – и на жените.

2. Иновации в просветната политика на обединен Йемен

Образователната система на Йемен се управлява от няколко министерства на различни нива. Обучение на населението е обект на надзор от страна на Министерството на образованието. Институтите за професионално обучение и университетските факултети се управляват от Министерството на техническото образование и професионалното обучение. Има и малък дял частен сектор, който достига две на сто от основното и средното образование и 15% от приема в университета през 2005 г.

Правителство на Йемен стартира наскоро инициатива за подобряване на комуникацията и координацията на политиките между трите министерства, за да се разработи по-интегрирана визия за образованието. Правителството се опитва също така сътрудничество с правителствата на Холандия, Германия и Обединеното кралство, а също и с многостранни донорски организации като Световната банка, УК Департамент за международно развитие и на Канадската агенция за международно развитие, за да постигне осезаеми подобрения в образователната система на всички нива.

Съвременното йеменското правителство осъществява инициатива за подобряване на комуникацията и координацията на политиките между водещите три министерства, чиято социална цел е разработване на по-интегрирана визия за образованието в страната. Същевременно националното правителство търси сътрудничество с правителствата на Холандия, Германия и Обединеното кралство, а също и с многостранни донорски организации като Световната банка, и с Великобританския департамент за международно развитие, с канадската агенция за международно развитие (USAID) – очакването е за постигане на осезаеми подобрения в системата на образованието на всички училищни нива от образователната система на Йемен.

Правителството на Йемен издига развитието на образователната система в страната за свое първо задължение, което включва:

- значително повишаване общите разходи за образование – например през 2001 година те вече са 9,6 на сто от БВП;
- преодоляване на неграмотността на населението – от 2000 г. целта е процентът на неграмотност да спадне на по-малко от 10%;
- осигуряване на безплатно задължително образование на децата от 6 до 15 годишна възраст.

В резултат на тези иновации има значими национални успехи – например през 2005 г.: 81% от населението на Йемен в училищна възраст са записани в начално образование; женският коефициент на записване също нараства 74 на сто; около 46% от населението на училищна възраст са записани в средните училища, като делът на жените е само 30%.

Системата за *основно образование* в Йемен включва 9-годишен курс за задължително обучение и възпитание в училищната мрежа – всички ученици изучават математика, арабски език, английски език – като втори език, ислямска наука – религия, история, география, спорт, трудово обучение и др. През 2003 г. правителството своевременно приема национална стратегия за развитие на основно образование, която е насочена към осигуряване на базовото образование за 95% от йеменските деца на възраст 6 – 14 години, а също и намаляване на разликата между мъже и жени в градските и селските райони. За целта са необходими общоприети за цялата държава образователни програми за основно образование за деца на възраст 6 – 14 години.

След девет години обучение в основното училище младият човек получава удостоверение за завършване на училището и се записва (при желание) за *средно образование*, където се обучава в продължение на три учебни години. В Йемен има гимназии, редовни средни училища, технически средни училища и центрове за професионално обучение и училище за обучение по ветеринарна медицина. Функционира Института за обучение на здравни работници и няколко селскостопански гимназии. За придобиване на средно образование има също т. нар. легитимни училища и частни училища. В редовните гимназии учениците получават обща програма през първата година, а след това избират обучението им да продължи измежду литературни и научни секции. В края на третата година учениците полагат изпити и успешно издържалите ги получават диплома за средно образование. През юли 2007 г. Министерският съвет одобрява Национална стратегия за средното общо образование, която има за цел да осигури средно образование с високо качество за продължаване в системата за висшето образование и пазара на труда по начин, който е просто и ефективно зависим от разходите.

Висшето образование е много актуално в Йемен – от 35 000 студента през 1990 г. до 233 903 мъже и жени в 2007 г. Днес функционират седем държавни и тринадесет частни университета, т. е. общо 20 университета, в които са обхванати 156 колежа с 584 катедри. Държавните университети включват 99 колежи, разпределени между 41 Факултета за приложни занаяти и 58 Факултета по хуманитарни науки, разпределени на 52 раздела в колежите. Обучението в университетите продължава 4 учебни години, с изключение на инженерството и медицината, които изискват поне 5-6 години.

Таблица № 1*Структура на образователната система в Йемен след 1990 година*

Детска градина		Основно училище		Обща Гимназия		Професионална гимназия		Университет		Технически университет		Подготовка на учители	
Годни	Група	Годни	Клас	Годни	Клас	Годни	Клас	Годни	Курс	Годни	Курс	Годни	Курс
3	1	6	1	15	10	15	10	18	1	18	1	18	1
4	2	7	2	16	11	16	11	19	2	19	2	19	2
5	3	8	3	17	12	17	12	20	3				
		9	4					21	4				
		10	5										
		11	6										
		12	7										
		13	8										
		14	9										

Таблица № 2*Брой на частни колежи и университети*

№	Наименование на университети и колежи	Година на създаване	Основатели
1	„Религиозен университет“	1993	Шейх Абдул Маджид Аззиндани
2	„Колеж за религиозните права“	1993	Група от научни и дарители
3	„Национален университет“	1994	Група от преподаватели и учители
4	„Университет за наука и технологии“	1994	Асоциация „Ал – Ислах Ал – Хайрия“ и група от преподаватели и бизнесмени
5	„Университет Ал Ахкаф“	1994	Група от дарители
6	„Висш колеж за изучаване на Коран“	1994	Асоциация за доброта за учене на Коран – и – Керим
7	„Сабба университет“	1994	Група от академици и бизнесмени
8	„Йеменски университет“	1995	Група от академици и бизнесмени
9	„Университет за практически науки“	1995	Група от академици и бизнесмени
10	Университет „Царица Аруа“	1996	Група от академици и бизнесмени
11	„Колеж за религиозни права и светски закони“	2000	С помощта на държавата, бизнесмени и дарители
12	Университет „Ал – Андалос“	2003	Група от емигранти
13	„Университет за	2004	Група от академици и бизнесмени

	съвременни науки“		
14	Университет „Бъдеще“	2004	Група от академици
15	„Колеж за ислямски науки“	2004	Група от бизнесмени
16	„Международен Ливански университет“	2006	Група от бизнесмени
17	Университет „Азал – науки и технологии“	2007	Група от бизнесмени
18	„Арабски университет за науки и технологии“	2007	Група от богати хора и емигранти
19	„Йемено – Йордански университет“	2008	Група от бизнесмени
20	Университет „Ал – Йемен“	2008	Група от академици
21	Университет „Аззал“	2008	Група от бизнесмени
22	Университет „Ибна – Халдун“	2008	Група от бизнесмени
23	„Ал – Хикма“ университет	2008	Група от бизнесмени

Министерството на висшето образование и научните изследвания. “Висшето образование в Република Йемен“, 2007 г.

От 1997 г. Световната банка и Министерството на образованието в Йемен започват да провеждат проучване на текущото състояние на основното образование и резултатите от заложените национални стратегии, за да се постигне успех в разширяването на основното образование в обединената страна. Макар и след дълга дискусия и управленски спорове Световната банка приема идеите за разширяване на основната образователна програма и отпуска заем от около 60 000 000 долара за нейната реализация в държавата. Тази програма закономерно е насочена най-вече към увеличаване обхвата на децата за задължително обучение и възпитание, а по-специално се набляга на записването за момичета в провинцията през първите шест години на основното образование. Социалните условия, адекватно стимулиращи управленските намерения, са обвързани предимно с подобряването на персоналия достъп на всяко дете до училище, научното качество на образователните услуги и изграждането на по-мощни капацитети на училищната база за всеобщ обхват на йеменските деца във възрастта за задължително основно образование. Пилотната програма е толкова успешна в експерименталното си действие, че е разширена, за да бъде приложена във всички провинции на обединен Йемен.

Резултатите от пилотната програма за развитие на основното образование на Йемен са основание през август 2000 г. Йеменското правителство и Световната банка да се споразумеят за продължение действието на Програмата за разширяване на основното образование. Споразумението е постигнато в сътрудничество с Британското министерство за международно развитие и с

държавата Холандия. От юни 2004 г. Проектът влиза в действие и включва развитие на основното образование и рехабилитация на училищата (степените от I до IX клас), включително тоалетните (и за измиване на ръцете), басейни, питейна вода, огради и лаборатории, закупуване на лабораторно оборудване (включително химикали) за тези класове на основното училище. Този проект има за цел да приложи плановете във всички провинции, а изпълнението на основната стратегия за развитие на образованието се фокусира върху четири конкретни провинции. Размерът на финансите за това съвместно начинание относно модернизирването на базовото образование на Йемен възлиза на 120 милиона щатски долара, а във фокуса на проекта е основната стратегия за развитие на образованието.

През ноември 2006 г. Съветът подписва шведското експортно кредитиране за гарантиране на ЕКН и с Великобритания Департамента за международно развитие на Доверителния фонд споразумение за техническа помощ. По същество това международно действие на сътрудничество е предоставяне на техническа помощ за подкрепа на функциите на основния проект за развитие на образованието, като надстройка на проекти за средно образование за момичетата и професионално обучение по проекта, инициран от Световната банка.

През август 2000 г. Световната банка се споразумява за разработването на програма за основно образование в сътрудничество с Британския департамент за международно развитие и Холандия – процедурата започва от юни 2004 г. Проектът включва разработване на основното образование, създаване и възстановяване на училища (1-9 клас), включително тоалетните и мивки за измиване на ръцете, питейна вода, огради, лаборатории, закупуване на лабораторно оборудване (включително химикали). Целта на този проект е да се приложат плановете във всички провинции, а изпълнението на основната стратегия за развитие на образование се фокусира върху 4 конкретни области. Размерът на това съвместно мероприятие за основното образование е осигурен от САЩ – \$ 120 милиона. През ноември 2006 г. Съветът на шведското ExportCredits гарантиране ЕКН и Министерството за международно развитие подписват споразумение за техническа помощ. Тази помощ е предоставена в подкрепа на техническите операции на проект за развитие на основни проекти за обучение, като например получаване на средно образование за момичета за обучение по инициатива на Световната банка.

През 2002 г. йеменското правителство изготвя национална стратегия за развитие на основното образование, с подкрепата на различни партньори за развитие и заинтересовани страни. Този проект се осъществява в четири области в Сана и е разширен до 50% от дирекциите на Сана и Амран да участват. По-късно

е разширен, за да включва всички 61 области в четири провинции. Стратегията за развитието на основното образование в Йемен има за *цели*:

- увеличаване броя до 95%; до 2015 г., както и подобряване и качеството на обучение;

- разработване на нови учебни програми, както и реформата на управлението на училище;

- подобряване на финансовото управление, децентрализация на управлението на образователните услуги, както и увеличаване на наличните места за момичета в училищата;

- педагогическа организация на неразвити пространства на класната стая, работени двойни семинарни смени;

- създаването на нови училища, въз основа на карти на разпределението на училищата, както и насърчаване на участието на местните общности.

Правителството провежда поредица от консултативни срещи и семинари със заинтересовани страни от гражданското общество да насърчават чувството на гражданите да участват в тези проекти. Участвали са около 400 мъже и жени, които представляват Комисията на жените, федерацията на учителите, родителите и учениците на съвета на централно и местно ниво в срещите. Целта е да се проследи изпълнението на стратегия за развитие на основното образование чрез министерско заседание на управителния комитет под ръководството на професионален екип. Техническият екип поема отговорност за редовна координация с общността на донорите.

Отговорността за реалните дейности относно развитие на основната стратегия за образование и изпълнение се осъществява от министерството на образованието и организации на децентрализирано ниво. Просветното министерство трябва и да влияе на изпълнението на стратегията за развитие на основното образование чрез съответни икономически условия, както падащите цени на петрола, така и хит селското стопанство, поради сушата щети и нуждата от чуждестранна помощ. Поради тези повредени ключови ресурси на националната икономика не може да се продължи изпълнението на плана. През 2004 г. голям национален успех е подписването на декларацията за партньорство при изпълнение на стратегията за развитие на основното образование между йеменското правителство и Световната банка, УНИЦЕФ и продоволствена програма (WFP) и международната организация на труда и на правителството на Обединеното Кралство Холандия, Франция и Европейския съюз. Целта на това споразумение е да се координират стратегиите и ефективно разпределение на всички средства, осигурени от правителството и донорите на основното образование. Чрез това партньорство се решава и изпълнението на стратегията за

развитие на образованието, която има статут на силна програма и постигна значителен напредък.

След среща на върха на Групата на осемте през юни 2002 г., Йемен бе поканен да участва в образователна програма за всички: FTI. (EFA: FTI). Инициативата стартира през април 2002 година, за да бъде глобално партньорството между донора и развиващите се страни, да се ускори изпълнението на Целите на хилядолетието за развитие на образованието до 2015 година. Йемен е изправен пред бързото увеличаване на населението и необходимостта от допълнителни средства за разширяване на стратегията си за образование. Правителството изготвя предложение за FTI въз основа на основната стратегия за развитие на образованието и предложението на стратегията за намаляване на бедността в сътрудничество със Световната банка. Това предложение е разгледано през октомври/ноември 2002 г. в Брюксел, одобрено на срещата на донорите, проведена в Париж през 2003 г. Година по-късно, правителството има десет милиона долара American мотивационно финансиране. FTI подкрепени основно образование, особено в провинциите и Дамар, Ходейда и Хайах, посветени част от предоставянето на провинциите Джаф и Шабуа и поклонение. И формира работни групи от страна на правителството и донорите за укрепване и улесняване на прилагането. Засилените от Министерството политики за реформа на образованието след рамките на FTI действително повишават качеството на предоставяните услуги и ефективност. И Министерството на образованието участва също в административната реформа и поддържа отношения с местните власти. И с заетост на висши технически служители в Министерството на образованието и представители на местната власт няколко семинара за разпределяне на средствата FTI. Комитетът се формира на ниво заместник-министър в Министерството на централната и местната Министерството на образованието за изграждането на капацитет в областта на образователната администрация и политики между административния персонал. И допринася за участието на представители на местната власт, за да изразяват своето становище при вземането на решения и им дава сериозен стимул за изпълнение на плана.

Правителството увеличава публичните разходи за основно образование, разпределени в акции от 17,2% на публичните разходи през 2003 г. и 16,97% през 2004 г., което се равнява на около 4,5% от БВП.

Броят на основните училища нараства от около 9930 училища в 2000 г. на 10293 през 2002 г. и достига 10 684 през 2004 г. Броят на класните стаи също е с увеличение от 97 462 броя в 2003 г. на 98 329 класни стаи в 2004 г. Тази национална политика постига увеличаване на общия размер на записване в училище, повишаване на специалните услуги, като например освобождаване от

такси за обучение или програми на храна в училищата за деца от бедни семейства – програмите са достъпни за 106 169 ученици, от които 1272 момичета. През 2004 г. службата започна да осигури храна суха, като са се възползвали 248 244 момичета в основната степен на образование от тази услуга.

По принцип такива социално-образователни проекти допринасят за подобряване на обхвата за записване в началното образование (на възраст 6 – 14 години) до 72% от момчетата и 42% за момичетата през 1999 г. През 2004 г. процентът на записаните е увеличен на 87% за момчетата и 63% за момичетата.

3. Възможности и перспективи за усъвършенствания в образователната система на Йемен

През 2002 г. правителството изготвя национална стратегия за развитие на основното образование, с подкрепата на различни партньори за развитие и заинтересовани страни. Този проект е реализиран в четири области в град Сана в началото, и е разширен до 50% от дирекциите на Сана и Амран, Махлуит и Даля. По-късно е разширен, за да включва всички шестдесет и една области в четири провинции. Стратегията за развитие на основното образование има за цел: увеличаване на броя на прием на ученици до 95% – до 2015 г., подобряване на качеството на обучение, разработване на учебни програми, както и реформа на управлението на училищата, подобряване на финансовото управление, децентрализация на управлението на образователни услуги, а също и увеличаване на наличните места за момичета в училищата и ефективно използване на цялото училищно пространство. В стратегията е заложено преминаването на двусменен режим на учене. Предвижда се и откриването на нови училища на базата на демографските данни, сочещи увеличаване на раждаемостта.

Друг аспект е включването на местните общности да участват активно и да бъдат информирани за целите на проекта. Правителството проведе поредица от консултативни срещи и семинари със заинтересовани страни от гражданското общество да насърчават съзнанието на гражданите да участват в тези проекти. В тях участват около 400 мъже и жени, които представляват Комисията на жените, Федерацията на учителите и родителите. Създадена е комисия от Министерството на образованието с технически екип с за основна задача да координира действията с общността на донорите. Отговорността за реалните дейности за развитие на основното образование се осъществява от Министерството на образованието и организации на местно ниво.

Върху изпълнението на стратегията за развитие на основното образование влияние оказват икономически условия, като падащите цени на петрола, както и състоянието на селското стопанство, поради сушата бяха нанесени щети. Всичко

това попречи на Стратегията да продължи, тъй като йеменската икономика е в затруднено положение.

През 2004 г. е подписана Декларацията за партньорство за изпълнение на стратегията за развитие на основното образование между йеменското правителство и Световната банка, УНИЦЕФ и продоволствена програма (WFP) и Международната организация на труда и на правителствата на Германия, Обединеното Кралство, Холандия, Франция и Европейския съюз. Целта на тази декларация е да се координират стратегиите и ефективно разпределение на всички средства, осигурени от правителството и донорите на основно образование.

Резултатите от нашето сравнително историко-педагогическо проучване позволяват, от една страна съобразно състоянието и успехите на днешното йеменско училище и социалната роля на училищния живот, а от друга – според спецификата на информационното общество с безкрайните възможности на световната мрежа да бъдат изведени следните идеи за възможности пред развитието на образователната система на Йемен:

1. Образователната система на Йемен да избира социално-педагогически цели и задачи, които да са по-отворени и адаптивни предимно към промените в общественно-икономическите условия и човешките потребности.

2. Образователната система на Йемен да е реален динамичен фактор, който перманентно да ускорява социалнополитическото развитието на обществото и държавата.

3. Образователната система на Йемен да осигурява равни шансове за образование и за свободен професионален избор за всички ученици.

4. Интегриране и приемственост между предучилищното възпитание и начално-училищното образование, като последователни звена на общата система за народно образование в Йемен. Облекчаване на прехода към училище: свободни игри; групови дейности – да живеят в група извън семейството, да си създават ритъм на живот и труд.

5. Възпитателните дейности в образователната система на Йемен да са приоритетни в общия процес на училищния живот, предимно с насоченост към здравето, междуличностните отношения, средата, речта и изразяването. Засилване на корекционните функции на детската градина и училището, отрано да се откриват двигателни, говорни и др. отклонения у детето.

II. ТЕНДЕНЦИИ ПРИ РАЗВИТИЕТО НА ДЕВИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ В ЙЕМЕН

1. Предисторията – борба с неграмотността

Първите йеменски пионери в областта на женското образование са следните:

- Такия Мохамед Мокбел Мияаад:

В началото тя се научила на Корана, а след това се научила да смята, на диктовка и правопис с нейният брат, Али Алсудми. Започнала да обучава момичета в Алмеелама заедно с Немаа Алзурка, а след това се преместила в къщата на Зайд Алдайлами, мястото е известно под името Дар Албашаеер. Научила момичетата да четат корана и да пишат арабски букви. Тя била преместена в няколко училища (Алмеелама) по времето на правителството на имам Ахмед, докато най-после я преместили в ”Алнор”. Училището се отворило три години преди революцията и тя е била една от първите учителки в него и продължила да обучава момичетата и след революцията.

След отвореното на ”Балкис“ училище за момичетата се премести в него и продължила там до 1974 година. След това се преместила в ”Саба” (училище) за две години и се върнала в ”Балкис” до пенсионирането ѝ.

- Хамида Мухсеен Алфусаиел:

Тя се обучавала при учителката Немаа Алзурка. Била умна и бързо усвоила да чете корана. След завършването на корана е помогала на нейната учителка, и също така след смъртта на учителката Немаа Алзурка, тя я заместила и успяла да обучава нейните ученички, които били повече от сто на брой. Тя имала определен стил, за това успяла да образова всички свои ученички. Тя дала възможности на големите да обучават по-малките, а тя да следи и ръководи всичките момичетата. След отварянето на ”Алнор” училище (сегашното седалище на Шура Съвет) три години преди революцията тя присъединила учителки с месечна заплата, всички учителки получавали шест риал и пет килограма пшеница. Тя продължила в същото училище след революцията, докато отворили ”Балкис”, където започнала да обучава момичетата за три години. Но по времето на нейния надзор на класовете, тя паднала по гръб и пострадала от този инцидент и парализирала долните крайници на тялото си, и все още не може да се възстанови.

- Хабиба Яхя Ахмед Алхамри:

Започнала да учи в Алмеелама преди революцията с другите момичета и научила основите на четенето и писането. След изграждането на ”Асма” училище в град Ебб през учебната година 1964-1965 г. била от първите момичетата, които

се записали във втори клас. В края на четвърти клас, когато египетските сили се изтеглили от Йемен през 1967 г. със своите учителки и други египетски граждани, оставяйки много свободни места и нужда от нови учителки. Това накарало министерството на образованието да съобщи на ученичките, които имат желание да обучават, че може да кандидатстват за работа. Тя била изпратена, за да обучава по-малките момичета. Продължила да учи задочно, докато завършила гимназия. След това се дипломирала от университета по специалността “Арабистика”. През 1972 г. я назначили като първата йеменска директорка в град Ебб. През учебната година 1971-1972 г. отворила първите класове за ликвидиране на неграмотността и била пионер на социалната работа в Ебб, където е основала асоциацията на йеменските жени. През 1980 г. е избрана за негова председателка.

Таблица № 3

Брой жени в центрове за ограмотяване и подготовката (1987-1989)

Годините	Жените
1978-1979	2479
1979-1980	2727
1980-1981	2832
1981-1982	2540
1982-1983	13347
1983-1984	22050
1984-1985	19781
1985-1986	18041
1986-1987	24479
1987-1988	25225
1988-1989	26351

И в началото на процеса на активно ограмотяване действат славни жени-пионери, които работят неуморно и държавата ги приела като учителки на хонорар. Например:

1. Сабах Абдулсалам

Родена е в село Алкоб на област Макбана, пораснала там. Започнала да чете Корана чрез нейната баба (майката на баща ѝ), а след това пътувала със семейството си в град Аден, където работил баща ѝ, като агент за емигранти. Тя се присъединила към ислямска школа, която е била известна с името Алмедраси. През 1964 г. тя се върнала със семейството си от Аден и се записала в четвърти клас в “Аруа” училище за момичета в град Таиз. Още ученичка в осми клас тя работи като доброволец в същото училище. През 1968 г. работила едновременно, и като доброволец в класове за ограмотяване в асоциацията на йеменските жени, и като учителка в училището “Аруа”. През 1972 г. получила диплома за

гимназията и диплома за подготовката на учителките от “Таез” в института, за да бъде сред първата група от възпитаниците на гимназията в Йемен. Продължила образованието си по задочната програма и получила и диплома за бакалавърска степен от катедрата по социология през 1976 г.

2. Фатуум Абду Хасан

Прекарала своето детство със семейството си в град Аден и когато нейната майка искала да я запише в държавното училище, не я приели, защото нямала акт за раждане – доказателството, че тя е гражданка на град Аден. Политиката на държавните училища в град Аден по време на британското робство не приемала децата, които не са родени в град Аден. Тя е била записана в частно училище “Алмидраси”. Там продължила да учи до пети клас, а след това се върнала с майката си през 1965 г. в нейния град “Таез”. През 1967 г. започнала да обучава по-малките момичета в училището сутрин, а след обяд работила в класове за ограмотяване в асоциацията на йеменските жени в град Таез. След нейното дипломиране в гимназията посвещавала цяло си време на образование. Тя е от първите ученички, които завършили гимназия и взели диплома за подготовка на учителки в “Таез”.

3. Рауфа Хасан Алишарки:

Тя е от пионерите в областта на грамотността и има активна и ефективна роля в това отношение. Има голям принос в социалната сфера и в областта на медиите. Завършила нейната докторската степен в Париж в областта на медиите.

4. Малка Осман:

Работила е в администрацията на грамотността и преподавала в специалните класове за възрастните. Изиграла голяма роля с Хурия Алмуаяд в доброволния труд.

Според статистическите данни от 1981 г., броят на неграмотността сред жените и мъжете в Йемен, според възрастовата група от 10-45 години са както следва:

Таблица № 4

Неграмотността през 1981 г. в Йемен

№	градовете	Мъже	Жени	Общия брой
1	Сана	179724	848592	275574
2	Таез	180841	321500	502241
3	Алхудайда	173027	224025	397053
4	Ебб	194236	290717	484952
5	Садда	51250	78664	130014
6	Марерб и Алгуф	368311	63274	100112
7	Албидда	42419	64984	107403
8	Алмахует	457768	66694	112462

9	Хага	102700	140229	242929
10	Общо	1116300	1710105	2826405

През 1981 г. е издадено републиканско постановление № 87 от 1981 г. за национална кампания за ограмотяване. Медиите трябва да пропагандират и убеждават интензивно неграмотни от различни възрасти да се включат в програмата за ограмотяването.

През 1982 г. е издадено постановление на министър-председателя за задължителна грамотност. Включени в кампанията са всички министерства и държавни ведомства и институции от публичния сектор, смесени общности и собственици на бизнес, за да поемат разходите за неграмотните работници. През 1987 г. Висшият комитет също приема план за националната кампания за ограмотяване.

В процеса на ограмотяването са създадени центрове за обучение, които включват класове за ограмотяване на двата пола и обучението на женски кадри, за да преподават. Също така е отворен образователен център за жените в град Радаа с вярата на правителството, че това всичко е в интереса на образованието на жените, което било експериментален модел. След това веднага са създадени няколко центъра в много селски райони в Йемен, които имат за цел да:

1. Подготвят жените, за да участват в развитието на общността .
2. Да повишат нивото на женското съзнание чрез нейното ограмотяване и провеждане на образователни насоки - лекции и семинари.
3. Обучението на жената на няколко ръчни умения, с които да увеличават доходите си. Подготовката на жената да бъде успешна домакиня.

Министерството изгражда центрoвете със субсидията на проектите на организацията на Организацията на Обединените нации (ООН) и холандското правителство. Центровете предлагат следните програми: - Програми за ограмотяване на жените. - Кройка и шев – трико, бродерия и др. - Здравеопазване – образование и грижата на майките за децата. Общи културни лекции чрез представянето на образователни културни филми и семинари.

В образователната статистика за 1984 г. откриваме, че процентът на момичетата в началното училище е много висок, а когато достигне до гимназията, бързо се намалява, заради следните причини:

- високият процент на неграмотност в Йеменското общество като цяло;
- образователните концепции и социалните стереотипи за девическото образование и нуждата от нейният труд в семейството;
- ранният брак и прекъсването му от училището;
- липсата на мотива от работата на жената извън дома си.

Таблица № 5

*Брой на обучаваните в центровете
по основни дисциплини през периода 1979-1988 г.*

Учебната година	Основни умения	Женски умения	Грамотност и други дейности	Селско стопанство Ориентиране	Общо
1979-1980	1167	295	213	200	1875
1980-1981	935	618	794	520	2826
1981-1982	1116	615	83	950	2864
1982-1983	985	1192	879	1430	4486
1983-1984	1769	1679	974	2175	6579
1984-1985	1894	752	571	17	3239
1985-1986	1787	749	2007	70	4512
1986-1987	2053	1010	1940	460	5463
1987-1988	2541	1328	7876	275	12020

Може да се твърди, че пречките, с които се сблъскват жените за грамотност и продължаването им на образователния пълен етап е натрупването дълбоко в коренните на йеменското общество и подчинението на жените на мъжете от икономическа гледна точка.

2. Специфика на девическото образование в Йемен

Общите *цели* за девическото образование също се основават на Конституцията от 1992 г. и на публичното право на образованието и могат да бъдат обобщени, както следва: - Духовният растеж. – Общуване. - Езиковият растеж. - Professional растеж и икономическо развитие. - Физическо възпитание. - Психологическо развитие. - Социален растеж. - Разбиране на националното културно и религиозно възпитание.

След Обединението (1990) се осъществява безспорен културен подем и количествен растеж на образованието на йеменския народ, като след завършването на образованието си хората започват да намират работа. Наблюдава се, че броят на записващите се момичета нараства значително, както следва:

- *Основно училище* (1 – 9 клас): броят на момичетата е 980 724, от които 810 164 ученички в селата и 170 560 в градовете. Тази форма на растеж е 33% от общия брой ученички на този етап, според данни от академичната 1998 – 1999 година.

- *Гимназия* (10 – 12 клас): Общият брой на ученичките на този етап е 93 780, разпределени, както следва: 40 178 в градските училища, 4 707 в селските

райони и 48 895 в смесени училища, като общата цифра е 25% от общия брой на този етап.

- *Професионално и техническо образование:* Образованието се разпределя между няколко нива преди да започне средното образование и завършва на ниво след гимназията, в този вид образование не се забелязва женската активност по много причини, с изключение на здравното образование. Броят на учениците в тази степен на образование е значително малък – само 342 през 1988 г.

Висше образование: През учебната 1997 – 1998 година студентките е са 2 134.

Таблица № 6

Брой на децата от 6 до 14 – годишна възраст за периода 2000 – 2001 г.

Брой на деца, които трябва да влизат в училище от 6 – 14 години			Брой на учениците			Процент		
Момчета	Момичета	общо	Момчета	момичета	общо	Момчета	Момичета	общо
25 853 000	2 604 000	5 457 000	2 185 278	1 216 230	3 401 508	76.6	46.7	62.2

Национална стратегия за основното образование; стр. 36

Относно *съдържание на девическото образование* следва да се подчертае, че обединен Йемен всъщност наследява група от различни учебни програми от двете части на Йемен – всичките учебни програми са отражение на арабски и чуждестранни учебни програми, които са използвани в миналото.

Учебниците са единствен източник на информация за учители и ученици – приема се по принцип, че учебната програма е учебник, който е пълен с информацията, която се изисква и наизустява от учениците. (Ал-суви мохамед и Сами Шамсан, конференцията на министерството на образование и възпитанието 8-10 юли 2000 година, стр. 100).

След Обединението на Йемен закономерно министерството започва да работи в две посоки: за интеграцията на учебните планове и за тяхното развитие. Създадени са специализирани комисиите, които работят за събирането на темите на два учебника за всеки един предмет и по-късно за създаване на един учебник.

Качественото развитие на учебните планове стартира през 1993 г., тогава започва и усъвършенстването на учебните планове за класовете от (1-3). През 1998 г. е началото на промените на учебните планове за класовете от (3-6), а в 2001 г. тръгва модернизиранието на учебните планове за класовете от (7-9) и учебните планове за класовете от (10-12) – по тях се преподава от учебната 2004-2005 г.

Въпреки всякаквите проблеми по подготовката на учителки, днес в градовете на Йемен има равен брой от учители и учителки – таблица № 7.

Таблица № 7
Работещите в целите училища на Йемен
през учебната година 2003-2004 г.

<i>Позиция на персонала в училище</i>	<i>Мъже в град у-ще</i>	<i>Жени в град у-ще</i>	<i>Мъже в селски училища</i>	<i>Жени в селски училища</i>	<i>Мъже общо</i>	<i>Жени общо</i>	<i>Общ брой</i>
Директори/ки	1115	504	8397	136	9512	640	10152
Заместник-директори/ки	1729	1233	5173	198	6902	1431	8333
Учители/ки	27153	27153	109394	9829	136547	37721	174268
Подготвени/ки	3585	3564	4036	286	7621	3850	11471
Чистачки/ки	720	1167	948	225	1668	1392	3060
Портиери/ки	976	31	1576	13	2552	44	2596
Общо	35278	34391	129524	10687	164802	45078	209880

Годишното проучване на образователната маса е за учебната година 2003-2004 г.

3. Учебно-технически средства за девическите училища

Според констатациите на Националната стратегия за основното образование няколко са основните причини, които довеждат до понижаването на записване на момичетата в основно образование: - Няма достатъчно учителки в селата; - Училищната сграда не е подходяща за обучението на момичетата; - В селските райони момичетата още от малки биват задължени да вършат домакинска и земеделска работа; - Няма съвместимост между учебното време на децата и работата, която също са задължени да вършат сутрин; - Учебното съдържание не е подходящо за прилагане в практиката; - Липсват учебни помагала и други учебно-технически материали.

В този контекст управленските решения са насочени към експериментиране на различни модели за ползване на училищните сгради:

- използване на сградата като училище, където да учат момчета и момичета в класове съобразно потребностите на населението.

- използване на училището е специално за момичета – самите родители осигуряват отделни училищни сгради, предназначени само за момичета.

- използване на училището на двойни смени – една за момичета и една за момчета.

- смесено обучение - този модел на използване на училищните сгради прилага все по-често и няма ясни критерии. Философията на такава форма на образование се основава на разбирането, че разликата между децата въз основа на пола не съществува през първите девет години. Смесено училище не означава непременно, че смесването е на всичките класове, а може да разделят в по-горните класове.

- отделно (разделено) обучение: момчетата ученички имат отделни училища, както и момчетата ученици. Философията на този вид образование се състои от традиционни, културни и консервативни разбирания за образованието на мъжете и жените.

Впечатлява разликата между възможностите на градските и селските училища. Половината от броя на учениците и ученичките в градовете, където учат в такъв вид училище е 44,5 % момчета и 48,2 % момичета. За сравнение в селските училища броят на учениците, които учат в смесени училища е до 9,8% ученици и 13,2% ученички.

Образованието на смени се основава на съществуването на две групи ученици, където има гъсто населените райони. Там учениците учат на две различни смени на ден в една и съща сграда (по сутрешна и следобедна). В повечето случаи втората смяна е отделно училище – административно, организационно и пространствено, въпреки, че такъв подход изисква допълнителни учители. Днес тенденцията е, че този тип на сменна организация за образователна система в Йемен ще доведе до въвеждане на втора смяна за момичета (27.7 % са момчетата във втората смяна за сравнение с 12.1 % момчета). Национална стратегия за основното образование, 2003-2004.

В 2004 г. в този вид образование има 1862 училища от общия брой, който стига до 14000 основни и средни училища под ръководство на министерството на образованието и 600 училище в градски райони, които работят само сутрин. Това означава, че ако се осигурява нужния бюджет и учители, големият брой от тези сгради може да бъдат използвани за втората смяна в селските райони и това ще бъде ефективен начин да се намали пропастта между момчетата и момичетата, специалното в по-горните класове.

В заключение следва да се подчертае, че още Националната стратегия за развитие на жените 2006 – 2010 година подчертава необходимостта от промяна най-вече с цел ограмотяване на йеменските граждани и тяхното цивилизоване и култивиране. Съответните изследвания се извършват на всеки пет години, а

конкретното проучване за периода 2006 - 2010 година доказва сериозното намаляване на неграмотността сред населението (10 + години) с 20% целта си.

Основателно образованието на момичетата е един от приоритетите на Министерството на образованието. За да се изчислят и променят дисбалансите в този аспект, министерството приема много и разнообразни стратегии.

Един от докладите за състоянието на жените в Йемен през 2007 г. показва присъствието на 546 жени на възраст (6 – 41 години), които се легитимират като неграмотни. През 2006 – 2007 г. 63% от жените на възраст над 6 години не са записани в първи клас, тоест нямат основно образование. Тези резултати доказват тенденция за напускане на момичетата в основния етап от тяхното средно образование - до 15% и увеличаване на съотношението на момичетата в първи клас от съществено значение – до 22% през 2005 – 2006 г. Като краен резултат излиза, че оцеляват 46% от жените и 28% от мъжете на възраст между 6 – 41 години, което е явен признак и източник на неграмотността в Йемен и през следващите години.

За да се подобри и повиши нивото на образование на момичета в Йемен, според мен, трябва да се направят съществени промени, като се държи сметка и за етно-психологическата характеристика на населението. Редно е и дори задължително да се въведе нов закон, който задължава родителите да изпращат дъщерите си на училище. Наложително е да се случи чрез закон, тъй като голяма част от семействата са неграмотни и необразовани и съответно не разбират значимостта на образованието – не знаят какви врати отварят книгите.

Необходимо е образованието да намери своето ценностно място и в религията – тъй като Исляма обединява всички хора в едно – събира ги, учи ги как да живеят и кои са важните неща в живота. Редно е и там да се отбележи значимостта на учението. За неграмотния човек ще бъде по-лесно да възприеме посланието за важността на образованието от своя духовен водач (така наречения в ислямската религия „Ходжа“). Нужно е да се отделят време и пари от държавните служители за построяване на нови и модерни училища, пригодени само за момичета. За по-голямо спокойствие и сигурност на семействата, както и за по-голямо удобство на учениците, е необходимо да се организира безплатен транспорт от и до училищата. Трябва в държавния бюджет да се предвиди субсидия, която да е конкретизирана специално за нуждите на образованието на момичетата. Жените в Йемен трябва да бъдат стимулирани да се образуват и чрез премахване на половата дискриминация в разпределянето на постове в големите институции. Трябва да има повече жени, които да заемат ключови позиции в училищната администрация, инспектората и други. Належача е необходимостта от изготвяне на специална програма, която помага, развива и осъвременява знанията и уменията на преподавателите. Има ярка нужда от квалифицирани

специалисти във всички области, които да могат да работят с образоващите се момичета и жени. За да бъдат стимулирани преподавателите е много важно държавата да се погрижи за техните естествени нужди – да им се подsigури квартира, транспорт от и до родния им дом, също така храна и прилична заплата. Трябва да се намери начин посланието за необходимостта от образование на момичетата като условие за национален просперитет да достигне до всички граждани на Йемен.

III. ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИ АКЦЕНТИ НА СИСТЕМАТА НА БЪЛГАРСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Историята на българското училище има своя генезис далеч назад във времето, когато е създадена Първата българска държава и се приема християнството. Още в IX в. Св. Климент Охридски основава първите училища на българите: Преславската книжовна школа (885) и Охридската школа (886) – масова просветна школа, с два отдела (за деца и за възрастни), с две степени на обучение: долна – за начинаещи; горна – за напреднали. Ограмотяването е на роден език и по звуков метод. Учебното съдържание е с религиозен характер. Преподава се индивидуално и по взаимоучителен метод (300 помощници измежду 3500 ученици ученика. Впечатлява многообразието на видовете училища – манастирски, църковни и таксидиотски; богомилски (поп Богомил); отшелническа Рилска школа (Св. Иван Рилски); Килифаревска школа на Теодосий Търновски; Търновска книжовна школа на Патриарх Евтимий Търновски – Ренесансът на българите от втората половина на XIV в. – начало на XV в.

В анализите на историята на България от Новото време се коментира, че интелектуалното начало на българското Просвещение е поставено още в условията на турското робство от дейците на Софийската школа през XVI в. Тогава християнската вяра е обявена за първия национален белег с величавите примери на верско отстояване от Св. Георги Нови Софийски и Св. Никола Нови Софийски. Въстанието на Тодор Балина (1598) открива идеята за възстановяване на националната държава България. През 1635 г. католишкото Чипровско училище подсказва потребността от национален език за прехода към свободата на българина и към светлите хоризонти на демократична Европа. Св. Паисий Хилендарски пръв съумява да сътвори гениалната стратегия за българското Просвещение и националното Освобождение (История славянобългарска, 1762), в която той далновидно включва три задачи: борба за национален език; борба за национална църква; борба за национална държава.

1. Първоначалното развитие и усъвършенстването на девическите училища в България

Появата на първите български девически училища е в началото на XVIII в. в женските манастири (Калоферски, Самоковски и др.) – учи се черковнославянско четене, писане и смятане. През 1840 г. Анастасия Димитрова открива в гр. Плевен първото обществено начално училище за момичета (извън манастирите). В 1856 г. Сава Доброплодни създава в гр. Шумен първото класно девическо училище с учителка Анастасия Паскалева и т. н.

След Освобождението на България (1878) и до 1890 г. в страната действа учебен план за девическо образование, който е наследен от предосвобожденската епоха, като в него през 1886 г. са направени само някои очевидно належащи усъвършенствания: - в последните два класа е включена педагогика с практически упражнения; - обогатено е програмното съдържание по аритметика (за сметка на алгебрата и геометрията); - разширено е присъствието на учебните дисциплини домакинство, хигиена, антропология и ръкоделие.

През 1890 г. Министерството на народното просвещение (МНП) разработва нов учебен план за девическите гимназии, чиято водеща задача е приравняването им към мъжките средни училища. Затова с малки изключения новите учебни програми за долните класове на девическите гимназии вече съвпадат с програмите на мъжките гимназии. Общообразователните учебни дисциплини са ограничени и се изучават само в IV и V клас. Значително се увеличава педагогическото съдържание на девическото образование – VI клас се профилира в специално-педагогически: изучава се специална методика, провеждат се наблюдения и се изнасят пробни уроци и занимания в забавачниците и началните класове. Практическите занятия подготвят момичетата за добри майки и домакини – от една страна, а от друга – за учителки в детските и началните училища.

Програмите за обучението в долните класове на девическите гимназии по математика, физика, химия, естествена история вече са както за мъжките гимназии. Математиката в горните класове остава същата, каквато е в старата програма. По-значителни промени има в програмите по стопанство и хигиена, чиито часове са удвоени.

С Указ № 10 от 1897 г. е утвърден *Закон за средното девическо образование*. В него са включени следните по-важни законодателни решения:

“Чл. 2. Девическите гимназии се състоят от 7 класа.

Чл. 3. Девическите гимназии се делят на два курса – долен и горен. Долният трае 5 години, а горният – 2 години.

Чл. 4. Горният курс на девическите гимназии се разделя на 2 отдела – общообразователен и педагогически.

Общообразователният отдел бива научен и литературен”.

Първата особеност на закона е, че отделя общото средно образование на девойките от специалното им обучение. Затова за двата отдела на девическите гимназии е предвидена различна учебна програма. В общообразователния отдел повече часове се отпускат за история на литературата (обща и българска), история на цивилизацията, психология, логика и етика, математика, естествена история и др. В педагогическия отдел преобладават часовете по педагогика, практически упражнения, гражданско учение, хигиена, популярна медицина и др. Може да се

каже, че изброените учебни дисциплини шокират както с научно-практическа претенциозност, така и с безспорната актуалност. Учебният план и съпътстващите го учебни програми са изработени с научна компетентност и високо педагогическо майсторство.

Друга особеност на законовата структурна реформа е създаването на петокласни девически училища. Целият курс на обучение е 7 години, като разделянето по профили започва в VI клас. Така първите 5 учебни години остават едно завършено цяло – в V клас на девическите гимназии приключва изучаването на общите учебни дисциплини и на ученичките се издава диплома за завършено средно образование. Обаче момичетата, които имат желание и финансови възможности, могат да продължат образованието си, като се запишат в един от двата горни отдела на някоя пълна гимназия за още двегодишно обучение и с успешното дипломиране на това по-високо равнище значително да разширят социалните си перспективи.

Може да се приеме, че новият структурен вариант е по-хуманен от предишните експерименти, тъй като дава възможности на много повече български девойки да получават стабилно средно образование в рамките на петгодишния долен курс на гимназиите. На практика в България само в най-големите градове има пълни девически гимназии, което ограничава достъпа до тях на момичетата от по-малките градове и от селата.

Социалният ефект от тази структурна реформа се очаква именно от условното обособяване на долния курс на девическата гимназия и като петокласно девическо училище със завършен цикъл на средно образование. Затова в двете паралелни структури на девическите гимназии обучението е по еднакви учебни планове и еднакви учебни програми – задачата им е една: да осигуряват общото образование, което е необходимо на всяка просветена майка, съпруга и гражданка. Така вече не само се създава гъвкава структурна връзка и научна приемственост на образователното съдържание между двата вида средни девически училища, а се разкрива реална възможност и за девойките от малките селища да получават според способностите си подходящо гимназиално образование, като продължават обучението си в горния курс на някоя девическа гимназия.

Другото съществено нововъведение в структурата на пълните девически гимназии е категоричното диференциране на горния курс в два специални отдела. Всеки от горните отдели има своя образователна цел, свой учебен план със съответни учебни дисциплини и учебни програми. Затова и задачите на специалните отдели са разпределени:

* Общобразователният отдел има за задача да подготвя ученичките за следване във висшите училища.

* Педагогическият отдел има задача да подготвя от момичетата учителки за основните училища.

Съответно се диференцира и образователното съдържание – общообразователно (класическо) и педагогическо (реално), което от своя страна облекчава процеса на обучение – и учителите в преподаването, и учениците в усвояването. Така в крайна сметка – се гарантира значително по-добро качество както на майчинството, така и на социално-професионалната дейност на българските жени.

През 1907 г. Законът за девическото образование изравнява девическите гимназии по съдържание и срокове на обучение с мъжките гимназии. В 1909 г. министър Н. Мушанов с новия закон за народното просвещение постановява девическите гимназии да са два вида – реални и полукласически. Така в структурата на системата на народно образование те вече са наравно с мъжките гимназии и с педагогическите училища.

Постепенно тенденцията към нарастване на присъствието на жените в учителската професия става очевидна и това налага българската държава да погледне сериозно на техния труд и съответното му възнаграждение. Например в народните училища през учебната 1899 – 1900 година учителките са 29 % от преподавателския състав, в 1906 – 1907 г. техният процент се покачва на 41 %, а през 1911 – 1912 учебна година учителките вече са 41 %. По-късно с промени в закона за народното просвещение (чл. 73) се постановява право на отпуск за бременните учителки (1936).

Увеличаващото се дамско присъствие сред българското учителство насочва проф. Ив. Д. Шишманов да направи обширни компаративистки изследвания за съотношението между броя на учителите и учителките, техните възнаграждения и насърчения в напреднали европейски страни. Той установява, че феминизацията на учителската професия е факт в Европа – навсякъде жените-учителки са много повече от мъжете-учители: например в Москва жените са два пъти повече от мъжете, в Англия – жените са 75 % от учителския персонал, в Италия – те са 63 % и непрекъснато се увеличават, в Португалия мъжете-учители са 1900 броя, докато жените-учителки са 2592. В Норвегия през 1895 г. работят 5000 учители и учителки, като всеки от тях за насърчаване е получил допълнително възнаграждение от 200 крони; 2000 учители и учителки ползват безплатни квартири, а около 1100 от тях имат и малко земя. Следователно – и при кадровото осигуряване на българското училище с жени-учителки са в сила закономерностите на развитието на европейското образование.

2. Системата за народно образование в социалистическа България

През 1950 г. в Народна република България се въвежда единно средно училище с три степени:

- начален курс с I - IV клас – 4 годишен;
- среден курс с V - VII клас – 3 годишен;
- горен курс с VIII – XI клас – 4 годишен.

В 1959 г. срокът на задължителното основно образование се удължава с една година и структурата на средното образование вече е 4+4+4. На практика обаче 12-годишната продължителност на обучението е трудно изпълнима и от началото на 70-те години масовото средно образование се намалява на 11 години (4+4+3).

През 1969 г. настъпват нови промени в образователната структура. Започва изграждането на модел на 10-класно единно средно политехническо училище (ЕСПУ), чрез което да се реализира задачата за сближаване и постепенно сливане на двата исторически обособили се клона – общообразователния и професионалния.

През 1972 г. се очертава вътрешната структура на ЕСПУ със съответните степени и профили. Началната степен се намалява с една година – от 4 учебни години на 3 години, а профилите се формират след VII клас. Въвежда се единна задължителна общообразователна и политехническа подготовка, задължително избираема и свободно избираема подготовка.

През 1979 г. се въвеждат учебно-професионалните комплекси (УПК). ЕСПУ придобива следната структура:

- първа степен – 10 години, вътрешно разделена на три периода – I-III клас; IV-VII клас; VIII-X клас – с общообразователен политехнически характер;
- втора степен – 1 година – XI клас – за овладяване основите на професия с широк профил;
- трета степен – до 1 година – XII клас – за овладяване на конкретна специалност в дадено производство.

3. Структурни елементи на образователната система в България след 1989 г.

След политическите промени от 10 ноември 1989 г. България тръгва по нов път на своето демократично развитие, свързан с промени на обществената практика във всички области на живота. Утвърждава се демократична политическа система, пазарна икономика, включваща възраждането на частния сектор, което дава отражение и върху образованието.

Съвременната българска образователна система се изгражда съобразно няколко основни просветни закона: Закон за народната просвета от 1991 и

неговите изменения през 1998 г., Закон за професионалното образование и обучение от 1999 г. и Закон за академична автономия на ВУЗ от 1990 г., отменен чрез Закон за висшето образование от 1995 г. с измененията му през 1999 г. и 2002 г.

В Конституцията на Република България от 1991 г. се гарантира правото на всеки гражданин на образование, задължителност на училищното образование на всички деца до 16-годишна възраст и право на безплатно основно и средно образование. Тези текстове са залегнали и в училищното законодателство.

Законодателят съответно определя следните цели на образованието: изграждане на свободна, морална и инициативна личност, уважаваща законите, правата на другите, тяхната култура, език и религия; обогатяване на индивидуалните интереси и потребности и придобиване на широка обща култура; овладяване на основни научни понятия и принципи за интегриране на минал опит с нови знания от различни области на науката и практиката; свободен избор на варианти за подготовка и професионална квалификация според възможностите на учениците и избраното от тях училище; развитие на материалната, културната и екологичната среда на детските градини, училищата и обслужващите звена.

Детските градини и училищата са държавни, общински и частни, включително и чуждестранни. Училищното образование според степента на подготовка е основно, средно и висше. Основната степен включва два етапа – начален – I-IV клас и прогимназиален – V-VIII клас, а средната степен – гимназиален етап – IX-XII клас. Според съдържанието на подготовката образованието е общо и професионално. Формите на обучение са дневна, вечерна, заочна, кореспондентска, индивидуална, самостоятелна и дистанционна.

Съвременната образователната система включва следните степени и видове училища:

ДЕТСКА ГРАДИНА – за деца от 3-годишна възраст до постъпването им в училище. ДГ са целодневни, полудневни и седмични. Подготвителните класове към училищата с 1-годишен срок са полудневни. Предназначението на детската градина е осъществяване на подготовка на децата за училище. Родителите заплащат такса в размери, определени от общинските съвети.

НАЧАЛНО УЧИЛИЩЕ – 4 години. Възрастта за постъпването в него е 6/7 години по преценка на родителите.

ПРОГИМНАЗИЯ – 4 г. Не съществува като самостоятелно звено. Началното училище и прогимназията изграждат корпуса на основното училище, което осигурява задължителното образование. То се осъществява в границите 6/7 – 16 години.

СРЕДНИ УЧИЛИЩА

Гимназиите са три вида:

А) Гимназии – IX-XII клас – с общообразователна насоченост на учебното съдържание;

Б) Профилирани гимназии – VIII-XII клас – освен общообразователна подготовка осигуряват и профилираща подготовка в определена област – езикова, хуманитарна, природо-математическа и др. Приемът в тях се реализира върху основата на изпити;

В) Професионални гимназии – осъществяват професионално образование след VII или VIII клас с продължителност на обучението 4-6 години. Освен общообразователната подготовка осигуряват задължителна професионална подготовка, чуждо езикова подготовка по професията, избираема подготовка. Приемът се реализира чрез изпити.

Обучението и в трите вида гимназии завършва с държавни зрелостни изпити.

ПРОФЕСИОНАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ

Целта на системата на професионалното образование е да “подготвя гражданите за реализация в икономиката и в обществения живот, за придобиване на професионална квалификация”. Професионалното образование и обучение се осъществява в три вида училища:

А) Професионални училища – след VI клас с продължителност на обучението до 4 години. Осъществяват начално професионално обучение;

Б) Професионални гимназии;

В) Професионални колежи – осъществяват професионално обучение с продължителност до 2 години.

В професионалните училища се предлагат 6 вида програми за придобиване на професионална квалификация за упражняване на над 250 професии от различни възрастови групи с различно образователно равнище.

ВИСШИ УЧИЛИЩА

Висши училища са университетите, специализираните висши училища и коледите. В коледите се постъпва след завършено средно образование и приеман изпит. Обучението е с 3-годишна продължителност. Студентите придобиват образователна степен специалист. Обучението се заплаща.

Във висшите училища се постъпва след завършено средно образование и приеман изпит. Образователните степени са бакалавър с 4-годишен срок на обучение, магистър – с 1-годишен и доктор – с 3-годишен срок на обучение. За придобиване на първата и втората степени се полагат държавни изпити или защита на дипломна работа, а за третата – защита на дисертационен труд. Студентите и докторантите заплащат такса за обучението си.

Към образователната система спадат и специалните училища за деца с хронични заболявания и за деца със специфични образователни нужди – с

интелектуална недостатъчност, незрящи, слабо чуващи и др. За лишените от свобода с незавършено средно образование се организира обучение. За лица, навършили 16-годишна възраст, се откриват и вечерни (сменни) училища.

Учебното съдържание във всички видове и степени училища се структурира в три основни блока:

Блок А – задължителна подготовка;

Блок Б – задължително избираема подготовка;

Блок В – свободно избираема подготовка.

Това предполага диференциране на подготовката и възможност за избор от страна на ученика и студента в съответствие с неговите интереси и потребности. Общобразователната задължителна подготовка в средното образование се осъществява чрез изучаване на учебни предмети от 8 културно-образователни области – български език и литература; чужди езици; математика, информатика и информационни технологии; обществени науки; гражданско образование; природни науки и екология; изкуства, бит и технологии; физическа култура и спорт. Създават се условия за избор в рамките на учебния план.

Управлението на образователната система се осъществява на 4 нива:

1. Централно: Министерският съвет чрез своя специален орган – Министерството на образованието и науката осъществява държавната политика в областта на просветата. То упражнява контрол върху дейността на всички учебни заведения. Разработва единните държавни образователни изисквания, които определят стандартите, свързани със завършване на различните образователни степени и др.;

2. Регионално: инспекторати, чиито функции са свързани с управлението и контрола върху образованието на територията на региона;

3. Общинско: общинските съвети имат предимно обслужващи функции. Нямаат пряко отношение към управлението на образованието. Осъществяват контрол върху спазването на задължителното образование;

4. Учебно заведение: директорът, педагогическият съвет и училищното настоятелство; ректор, Академичен съвет. Училищното настоятелство е обществен орган за подпомагане на училището и детската градина.

Държавните учебни заведения се финансират чрез МОН и други министерства със средства на държавния бюджет, а общинските – от общинските съвети със средства на общинските бюджети. Освен това могат да се използват и допълнителни източници на приходи: отдаване под наем на учебна и спортна база, машини, съоръжения, земеделски земи и рента от тях, учебно-производствена дейност, квалификационна дейност, педагогически и други услуги, спонсорства, дарения, завещания, национални и международни програми.

Частните училища се издържат от ученически такси, спонсорства и др. Обучението в тях не се субсидира от държавата.

Подготовката на учители в България днес се извършва в педагогическите колежи и университетите, които подготвят кадри за всички видове и степени училища. Усъвършенстването на професионалната квалификация на учителите се осъществява в специализираните звена към университетите.

Промените в българската образователна система ще продължат и в бъдеще. Те се налагат от динамиката на социално-икономическото, политическото и културното развитие в световен и национален мащаб и необходимостта от хармонизация с европейското училищно законодателство. Същевременно е необходимо в българското образование да се съхранят всички достижения, намерили израз в дълголетната просветна традиция.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Процесът на това историко-педагогическо проучване се оказа вълнуващ за мен опит за научно и по-задълбочено опознаване както на историята и образованието на моята родина Йемен, така и на образователните ценности от трудовете на видни европейски и български мислители и училищни експериментатори, особено в тяхното насърчително отношение към девойката и жената. За мен такъв подход се наложи от избраната цел на конкретното изследване, а именно актуализирането на историческия опит на йеменския народ за образованието на своите момичета с възможности за заимствания от постиженията на българското (и европейското) образование. Действително заимстването на добър чуждестранен опит, особено в образователната среда, е „работещ“ социокултурен метод, а за съвременното йеменско училище е правилното (жизнено важното) решение. Възможно е именно елементите от българската образователна система в развитието ѝ през историческия процес, особено които се отнасят най-вече до девическото възпитание и обучението на жените, да подскажат рационални научни подходи и за йеменската просветна политика. Оправдано е притеснението от възможността при заимстването от „другия“ да се допуснат увлечения, с които да се нарушат религиозни и национални правила и норми в тази насока, обаче главните глобални тенденции на XXI век са към сближаване и „сработване“ с другия (дори с целия свят), като оставаш верен на своите родови и духовни корени. В този контекст резултатите от моето проучване потвърдиха за целесъобразна необходимостта от цялостност на научното познание за обекта на изследването, като анализите и обобщенията относно избраната историко-педагогическа цел следва да се основават и на позоваванията на собствената ни история с традициите, обичаите и постиженията на хората от Южен и Северен Йемен, и на положителния чуждестранен опит – в конкретния случай: в управлението на училищната мрежа и избора на адекватното образователно съдържание. Потвърди се нашето научно допускане, че държавата България – и в своята история, и на съвременния етап – има сходна съдба с участва на моята родина Йемен, а този факт с детайлите от историческия процес наистина открива широки хоризонти за взаимно просветно заимстване – както пред образованието на момичетата и жените, така и за тяхното личностно усъвършенстване и професионално-обществено развитие. Неизбежните перспективи и пред жените на Йемен са същите, каквито са за българските жени – да са все по-активен социален фактор в своите семейства и в училищния живот на децата си, в производството и науката, в управленските сфери, в изкуствата и културния живот.

В този самооценъчен контекст следва също да се отбележи, че и тезисното ни концептуално очакване се потвърди – съгласно природосъобразността е закономерно, а и според научната логика е напълно основателно на основата на общочовешките ценности и съобразно правата на всеки човешки индивид да се експериментират елементи от европейското и българското образование в опитите за иновации в системата за девическо образование на Йемен.

В хода на историко-педагогическото проучване успешно бяха решени и избраните от мен основни научни задачи, като се осветли историята на йеменското учебно дело и се осъществи сравнителен педагогически анализ на постиженията в училищата на Северен Йемен и Южен Йемен; анализира се структурата на образователната система на Йемен в историческия процес и се открие мястото и качествено усъвършенстване на девическото образование в нея; направи се социално-педагогическа характеристика на жената в обединен Йемен; задълбочено и аналитично се изследва йеменското законодателство и учебните планове за развитието на девическото образование в обединената държава след 1990 г.; проучи се образователната история на България през Просвещението и след Освобождението от 1878 г. с акцентите, които са свързани с моите опити да открия възможности за социално-педагогически подобрения на девическото образование в Йемен.

В синтетично-оценъчен план резултатите от настоящото историко-педагогическо изследване са предпоставка за следните обобщителни *изводи*:

1. Направената от мен сравнителна история на образователното дело в Северен Йемен и Южен Йемен (до 1990 г.) доказва, че образованието в Йемен започва да ускорява своето социално-образователно развитие към средата на ХХ век и продължава динамично постепенния си възход, като организира сравнително голям брой ученици не само в началното ниво, а и на равнището на училището като цялостна структура. Исторически забележителното е, че образователната система е с всички училищни звена и степени – от детската градина до висшето образование и университетите, както и докторантурата в тях. В хронологичен план от съществено значение на оцеляването и развитието на Йемен е периодът между 1918 - 1970 година, който е разделен вътре в себе си на две същностни политически противоречиви части:

- първата част се характеризира с авторитарен режим, който лишава от право на колеж местните жени, а окупационните сили не предприемат добри мерки за тяхното образователно и социално развитие;

- втората част е представена от национална система за образование, която по същество се появява след йеменската революция от 26 септември 1962 г.

Впечатлява как по време на йеменската революция – както в северните, така и в южните райони – жените започват да предприемат по-уверени стъпки в

посоката на социално приобщаване и публично изявяване, за събиране и проучване на опита на другите народи, като в началото на шейсетте години на миналия век жените се записват в различни области за работа и производство.

През историческия период до 1990 г. в двете държави Йемен образованието се разширява най-вече в количествен ръст. Закономерно на нашите научни намерения трябва да се отбележи най-вече фактът, че броят на жените в образованието от този етап стига до 980 724, които са разпределени както следва: 810 164 в селските училища и 170 560 в градските училища.

Същественият проблем в йеменските държави до 1990 г. е борбата с неграмотността на населението, особено сред жените. Неграмотните йеменци варират процентно, като най-ниското им ниво на неграмотност сред двата пола е в Аденския регион (38.20%), а най-високата ставка е за провинция Саада (77,62%). Вероятно същинската социална причина е в преобладаването на селските райони (дялът на населението в селските райони е до 74% от общото население на републиката), за които липсват програмни стратегии и финансово-материални средства за развитието им с модерни земеделскостопански характеристики: безспорно е, че именно процесът за модернизирание на такива селски райони и осигуряване на мрежови услуги, които помагат за стабилността и наличието на безопасна и здравословна среда за живот в селските райони, ще е истинската подходяща среда за преодоляване на неграмотността на хората в Йемен, ще е социален стимул за усъвършенстване на образователната среда и повишаване на грамотността, образователното равнище и професионалния ценз за успешна професионална кариера на мъже и жени в гражданското общество на моята родина Йемен.

2. Резултатите от нашето историко-педагогическо проучване за развитието на образователната система в Йемен след 1990 г. позволяват от една страна да се коментира състоянието на нейните структурни елементи през избрания исторически период и се анализират успехите на днешното йеменско училище със социалната роля на училищния живот, а същевременно, от друга страна – според спецификата на днешното информационно общество с безкрайните възможности на световната интернетмрежа позволяват да бъдат изведени следните идеи за възможности пред развитието на образователната система на Йемен:

- образователната система на Йемен научно да избира социално-педагогически цели и задачи, които да са по-отворени и адаптивни предимно към радикалните днес промени в общественно-икономическите условия и жизнено-хуманните човешки потребности за всеобщо здраве, равно право на свобода и частна собственост, демократичен избор на личностно-граждански изяви на мъже и жени;

- образователната система на Йемен да се превърне в научен и реално-динамичен социално-организиращ фактор, който перманентно да ускорява общественоеикономическото развитие на обществото и държавата;

- образователната система на Йемен да осигурява равни шансове за светско образование и за свободно-демократичен професионален избор за всички ученици и ученички;

- интегриране и приемственост между предучилищното възпитание и начално-училищното образование, като последователни звена на общата система за светско народно образование в Йемен. Облекчаване на прехода към училище: свободни игри; групови дейности – да живеят в група извън семейството, да си създават ритъм на живот и труд;

- възпитателните дейности в образователната система на Йемен да са приоритетни в общия процес на училищния живот, предимно с насоченост към здравето, междуличностните отношения, средата, речта и изразяването. Засилване на корекционните функции на детската градина и началното училище, отрано да се откриват двигателни, говорни и др. отклонения у детето.

3. Относно възможностите за модернизирване на девическото образование в Йемен резултатите от настоящото историко-педагогическо изследване допускат следният коментар на синтез с представяне на някои варианти за иновации:

- да се преодолеят негативите на религиозно-културното наследство, в което господства комплексът за малоценност при жените – досега непреодолимата социопсихична бариера за самите жени на Йемен;

- да се разкъса кръгът на забрани за действията на жената, за да може и тя свободно да участва в повечето социално-граждански дела, като сключване на брак, образование, изкуства, спорт и управленски изяви в различни аспекти на социалния живот;

- да се прекъсне действието на националната стратегия за основно образование, в която негативното отношение към образованието на момичетата е категорично отразено в две постановки:

а) нежеланието на семействата за допускане в образованието на момичетата (данните показват, че 3.53% от момичетата на възраст 6 – 14 години не са включени в образованието, а 38% от момичетата са напуснали училище поради същата причина);

б) погрешното убеждение, че образованието на жените не е толкова важно, колкото е образованието за мъжете, така че много от семействата, особено в селските райони не позволяват на момичетата да се обучават в училищата. Истината е, че това убеждение произтича от общото мнение за жените и тяхната роля в обществото, в различните аспекти на икономическото и социалното развитие.

- да се помогне с управленски решения и граждански инициативи за подобряване на качеството на образованието, което предполага по-масово разпространение на училищата, повече образовани учители за основните училища, обогатяване на материално-техническите условия на образователната среда, които сега не отговарят на класическите, модерните и постмодерните педагогически и медицински изисквания;

- да се разширят значително периметрите и перспективите, необходими за насърчаване на образователните потребности на йеменските момичета – и като обхват с възрастови и индивидуални характеристики, и като задържането им в училище за по-дълги периоди от време и нагласи за перманентност на образователните усилия;

- да се стимулират, а не да се ограничават (както е сега), възможностите пред населението на Йемен да се намесва в управлението на образователното дело, с приоритети за подкрепа на феномена по смесване или увеличаване на броя на училищата от класове с еквивалентни степени на обучение в основното образование и да се насърчават училищата със смесени класове за обучение на момчета и момичета заедно. Моето проучване доказва, че такава модерна картина на училищните разпоредби и учебните класове не се приема именно откъм религиозна гледна точка, което е показателно за липсата на ясна стратегия, за ниското равнище на информираност у религиозните и политическите водачи и за неразбиране значението на образованието за момичетата;

- да се създават по-добри социално-образователни условия за значителна част от йеменските семейства, които са с по-нисък стандарт на живот, за да бъдат те обществено-икономически окуражавани да записват и своите момичета в класовете за началното образование, а и в по-горните училищни степени;

- да се предприемат спешни социално-политически и психолого-педагогически мерки за преодоляването на неграмотността, която масово се разпространява сред йеменските граждани, а статистическите данни показват, че само 9,33% от общия брой на населението могат да четат и пишат, т. е. наложителна е нова национална стратегия за образование, в която и девическото образование да стане реалност за свободните граждани на Йемен.

4. Резултатите от това проучване за развитието и състоянието на българското образование от тяхното национално Просвещението през втората половина на XIX век и през също противоречивия за тях XX век оправдаха както очакванията ми за сходства в историческите паралели на двата народа, така и моите предположения за културно-просветни допирни точки в историческия процес и при новите изпитания през съвременното от началото на XXI век. От такъв аспект са допустими следните акценти върху възможности за образователни заимствания:

- и българите започват своето начално образование разделно – отделни училища за момчета и момичета: в 1840 г. учителката Анастасия Димитрова открива в гр. Плевен първото начално училище за момичета. Този подход остава и в първите просветни закони след Освобождението (1878), а обществено-икономическите условия в Третата българска държава бързо налагат събирането на момчета и момичета заедно в класната стая. Тенденцията за мъжки и девически гимназии се запазва по-дълго – до към средата на ХХ в., но при социалистическото развитие на страната двата вида средни училища биват събрани в единно общообразователно училище, а така е и сега – през двайсетте години на ХХІ век.

- и българските законодатели, които постановяват създаването на първото Висшето училище в София през 1889 г. (днес Софийски университет „Св. Климент Охридски“) не допускат жените в него и десетки момичета заминават да следват в европейски университети. Обаче съвсем бързо това неразбиране е преодоляно и българките стават част от студентската общност на националната държава, а скоро след това активно се включват и в нейното строителство и управление. Днес високо образованите жени на България са пълноправни и пълноценни граждани на своята родина, на Европа и света – и със своята женска интуиция за майчинска грижовност, и с научно-творческата си ерудиция, и с професионалните компетенции на гражданската личност;

- и българското население в началото е масово неграмотно, а през вековете с много съвместни неуморни усилия и саможертвени учителски подвизи изцяло е победена неграмотността – отдавна в България всички нейни граждани не само са добре ограмотени и качествено обучени, а всеки е със завършено основно образование и повечето от българите имат дипломи за средно образование с професионална квалификация и перспективи за успешна кариера. Университетите в България са с широко отворени врати за всеки човек, който желае да учи, независимо от кой край на света идва – аз съм едно от доказателствата за този великолепен хуманно-демократичен интернационален подход: *Благодаря ви, българи!*

- и българското образование е стартирало чрез заимствания от развитите народи на Европа, като множество учители и учени са им помагали с разбиране и такт – например К. Иречек, Ив. Драгоманов, Ант. Шоурек и мн. др. А и сега на България и българското образование съдействат хиляди чуждестранни учени, учители, творци на изкуството и културата;

- днес българското образование е модерно европейско образование – и по светския си характер с качествено научно съдържание, и с актуалните интерактивни методи на обучение у дома и в училище, и чрез своята системна организация с всеобща достъпност до ценностите на световната цивилизация.

В заключение и като опит за *препоръки* извеждам следните мои идеи, които са в хармония както с класическата и модерната педагогика, с историческия и днешния опит на българското училище, така и с тенденциите за образователни реформи през XXI век – *нали да изследваш историята на обичните ти хора означава да мечтаеш за тяхното щастливо бъдеще:*

1. Наложително е образователната система на Йемен да продължи да задълбочава и разширява процесите на своята социализация. В този смисъл е закономерно нейните цели и задачи да бъдат все по-адаптивни към промените в общественно-икономическите условия на страната, региона и света. Моделиращи и за просветната политика на Йемен следва да са най-характерните качествени общественно-икономически иновации, изискващи образованието по света (и в Йемен) непременно да се приспособява към тях. Например:

- непрекъснато изменящите се условия на обществения живот съобразно изкушенията и възможностите на технологиите и комуникациите;

- цялостното противоречиво развитие на световната, регионалната и националната икономика;

- увеличаващите се социални и личностни потребности на гражданите на света – образованието да е основен показател за качеството на живот на гражданина (мъже и жени) и на обществото в Йемен;

- държавата Йемен да е основният инвеститор в образованието, за да не допуска разминаване със световните тенденции при финансирането на националните образователни системи;

- вероятно скоро и в моята родина (както е в развитите държави) масовото средно образование и широкият обхват на младежите и девойките в различни видове надсредното образование ще стане движеща социално-политическа необходимост.

2. Задължително е и образователната система на Йемен да бъде реален решаващ фактор, който перманентно да ускорява саморазвитието на йеменското общество, а такава всеобща тенденция предполага:

- единна образователна система на национално равнище в сътрудничество с всички държавни и обществени институции;

- разширяване на икономическите функции на образованието и адекватен интерес на държавата към тези перспективи;

- известна децентрализация на образованието и разширяване на самоуправлението и самоконтрола в училищните системи;

- социализиране на учебните планове и учебните програми чрез реформиране на организацията и методиката на обучение в клас;

- непрекъсната и неуморна борба за преодоляване на неграмотността (и бедността) сред хората на Йемен, както и преодоляване на т. нар. функционална

неграмотност, обричаща мъжете и жените от родината ми на социална изолация. По света вече далеч над 1 милиард са неграмотните хора.

3. Световната тенденция на ХХІ век всяка национална образователна система да осигурява равни шансове за образование на мъже и жени, както и за свободен професионален избор на всички ученици следва да стане стратегия и амбиция на всяка управляваща политическа партия у нас и на целия йеменски народ. А това означава:

- всеобхватност на децата (момчета и момичета заедно) на Йемен в общ национален образователен процес и ликвидиране на неграмотността (и бедността);

- образованието да е непрекъснат процес за хармонично развитие на учениците и ученичките, за хуманизиране и целенасочване на тяхното човешко поведение в своеобразието на културната им среда – традиции, религия, обичаи и нрави;

- социалната интеграция на учащите да е основната задача на училището, като в Йемен се провежда активна политика за преодоляване на обществените разбирания за расова и полова несъвместимост с непредсказуеми противоречия;

- задължителното обучение на момчета и момичета да е на национално равнище и да започва още от най-ранна възраст – интерактивно преподаване чрез играчки, електронни игри, компютърни симулации, виртуална реалност и др.;

- повишаване на образователното равнище и подготовката на кадрите за училищата в Йемен, което е съществен елемент в процесите за модернизацията на производството и създаването на нови технологии и в нашата страна;

- домашното образование да доминира, а семейството трябва да поеме част от образователните програми с помощта на компютри, електронен видеозапис, холография;

- основното училище да се завършва от всеки подрастващ мъж и всяка подрастваща жена (съпруга, майка, труженичка, общественичка) със солидни знания, качества и умения, като образованието трябва да се интегрира с производителния труд и гражданския живот на йеменското общество;

- активно самостоятелно учене на момчетата и момичетата – ученето да е тяхна първа потребност за цял живот: комплексни образователни продукти; емпирични програмни методи, извлечени от забавленията, развлеченията и индустрията; сбор от образователни методи – разиграване на различни роли и ситуации, семинари с компютърно посредничество, имитиране на преживявания и пр.

4. Възможно е управлението на образователната система на Йемен да се базира на разбиранията за дуалност в нейната структура с хоризонтална и вертикална организация; на общоприетите постановки за всеобщо, полово

съвместимо (заедно) и демократично-хуманно образование, със светски и научен характер, с класически добродетели и активно гражданско поведение. Целесъобразно е хармонично и в система да се стимулират и активизират и трите същности „елемента” на образователната система – деца (момчета и момичета), учители и учителки, учебната документация от закони, правилници, учебни планове и учебни програми. При разгръщането на условията и организацията за функционирането на националната образователна система историческият опит предлага като по-ефективна последователността: от модернизирането на материално-техническата база (най-добрият възпитател на момчетата и момичетата) през качествената професионална квалификация на учителите и учителките, на директорите и инспекторите до актуализирането на адекватни учебни програми и училищна документация.

5. Националните образователни реформи на Йемен закономерно и естествено трябва да се опират на заимстванията от добрия педагогически опит на други народи и развити държави, за да се ускорят темповете на неговото обществено-икономическо израстване и приобщаването към ценностите и начина на живот на световната цивилизация през XXI век.

СПРАВКА ЗА ОСНОВНИТЕ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД СПОРЕД АВТОРА

Конкретният *теоретичен научен принос* на изследването се заключава в следните доказани теоретични резултати:

* На основата на сравнителен историко-педагогически анализ на ценностите на българската образователна система в историческия и социалния ѝ процес с развитието на йеменското образователно дело се разкриват еднаквите елементи на техните паралели във времето и пространството. Целта на този сравнителен подход е създаването на адекватен йеменски опит за образователни промени чрез средствата на заимстването, осъществявано съобразно нашите ислямски разбирания, национален манталитет, равнище на социално-икономическото състояние на страната и особеностите на обществените отношения.

* Сътворена е първата история на девическото образование в Йемен, като са установени и още възможности за повишаване качеството на девическото образование в съвременен Йемен в духа на тенденциите и предизвикателствата на XXI век с водеща цел йеменката да бъде ценностен човек на всяко равнище – жена, съпруга, майка, общественик и ръководител.

* Разработени са идеи и препоръки за нов модел на девическото образование в Йемен с цел модернизирание подготовката на йеменските жени за участието им в активен граждански живот и свободни художествено-творчески изяви съответно на каноните на Исляма.

Практическото значение на резултатите от това научно изследване е, че с тях може да се допринесе за прецизиране на учебните планове и учебните програми на девическото образование в Йемен на всички образователни равнища. Също така оригинална възможност е заимстването на още образователни идеи и училищен опит и от други страни и народи на Европа и по света по личен избор, което е същностна предпоставка за възникване на нови национални идеи и собствени авангардни експерименти на йеменска земя.

Обществено-политическото значение на дисертационното изследване се определя от спецификата на историческите периоди на преход към демокрация за двете изследвани държави – България и Йемен: за двата народа днес е времето на национално единение и духовно израстване, на икономически реконструкции и преломни промени в личния и обществения живот. В този контекст може да се приеме, че резултатите от моята оригинална сравнителна педагогическа история ще са полезни при създаването на предпоставки за вземане на бързи и целесъобразни управленски решения от йеменските правителства – не само при

разработването на нови закони, правилници, наредби, учебни планове и учебни програми, нови методики за работа в девическите училища, а и забелязването на другия (по ЮНЕСКО), в нашия случай – йеменската ЖЕНА. И разбира се – надявам се дисертацията ми да е доказателство за необходимостта от продължаване на сътрудничеството между Йемен и България в образователната политика, културата и изкуствата.

ПУБЛИКАЦИИ НА АВТОРА ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Кашнун, А. (2013) Царица Аруа в йеменската културна история. Януш Корчак – Гражданин на света Личен пример и гражданско поведение. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски”.

2. Кашнун, А. (2013). Состояние Образования Девочек в Республике Йемен. Абакан: Издателство на ФГБОУ ВПО „Хакассий государственный университет. Н. Ф. Катанова”.

3. Кашнун, А. (2013). Тенденции за модернизиране на образователната политика на Йемен. Факултет по педагогика. Годишник, книга 1. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски”.

4. Кашнун, А. (2013). Интродукция към идеите за всеобщ закон на педагогиката. Факултет по педагогика. Годишник, книга 1. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски” (в съавт.).

5. Кашнун, А. (2014). Характеристика на образователната система на Йемен след 1990 г. Международна научно-практическа конференция, София. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски”.

6. Кашнун, А. (2014). Сравнителен анализ на образователното развитие в Северен Йемен и Южен Йемен. Сборник с материали от докторантски научен форум и студентска сесия. Благоевград.

7. Кашнун, А. (2015). Образователната система на Йемен след 1990 г. (Тенденции и перспективи), В: сп. „ Педагогика“, бр.9, с. 1272-1296.

8. Кашнун, А. (2016). Жената в Исляма с равни прави- В: сп. „ Времена“, бр. 8, януари, с. 7- 10.

9. Кашнун, А. (2016). Учителка Нор Хаидар– Трудният път до признанието. Сборник от научен материали. Благоевград